

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI.

MÁSODIK KÖTET.

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ
1848-iki és 1849-iki
MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBÓL.

MÁSODIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

PEST.
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

Az

erdélyi hadjárat története.

Miután az 1848^{8/9}-ki magyar országgyűlésen V. Ferdinánd király által a magyar tartományok önkormányzatára, az úrbéri terhek megszüntetésére, egyenlő adózási kötelezettségre, minden rend és vallás egyenjogúságára, sajtószabadságra stb. vonatkozólag adott mártiusi engedmények kihirdetettek, Erdély összes népei ezeket egyenlő örömmel fogadták, úgyhogy az oláhok és szászok versenyeztek a magyarokkal ezen örömnnyilvánulatokban és zajosan hirdették óhajukat, egyesülni Magyarországgal. Mihelyt leérkeztek ezen engedmények, Erdélyben azonnal szervezni kezdték a nemzetőrséget és a főhadai parancsnokság fegyverraktáraitól mind a magyar, mind a szász nemzetet

fegyverekkel látta el. Itt megjegyzendő, hogy a fegyverek kiosztása alkalmával a szászok különös figyelemben részesültek, minthogy a szász helységek mind — a magyaroknál pedig csupán a városok kaptak fegyvereket.

Az oláhoknak eleinte nem adatott fegyver, és e körülmény nagy elégedetlenséget szült az oláh nemzetnél s féltékenységet, bizalmatlanságot támasztott benne különösen a magyar kormány iránt, minthogy elhitették az oláhokkal, hogy ez a magyar minisztérium rendelete, holott ez utóbbi, mint ilyen, akkor még semmi rendeletet nem bocsátott ki Erdélybe.

Az erdélyi országgyűlés e közben május 28-ra egybehivatott tanácskozni a Magyarországgal való egyesülés felett! Erre nem hivatnak ugyan meg valósággal az oláh nemzet képviselői, — de igen annak kebléből a főpapság, mi is hiba volt és a szakadást előmozdította.

Már az ezen országgyűlésre küldendő követek választása alkalmával a szászok grófja Salmen úr felszólítja a szászokat, hogy követeiket ne küldjenek az országgyűlésre. Szeben-szék teljesíté e felszólítást és többen mások követték példáját, — a legtöbb szász szék ellenben, mint Medgyes, Brassó, Szászváros,

Besztercze stb. küldött követeket az országgyűlésre és az Unió velők egyhangúlag ki-
mondattott, a király ő Felsége által szentesit-
tetett és ezen szentesítés június 11-kén Kolozs-
várott kihirdettetett.

B. Puchner főhadiparancsnok határozott
rendelete folytán, a magyar színek nemcsak a
polgári középületeken, hanem még a várakban
is kitűzettek és ki lőn mondva, hogy Erdély
ezenül csupán a magyar minisztériumtól fo-
gad el rendeleteket.

Azonnal ki is írtak a választások a pesti
közös országgyűlésre.

Ugyanezen időben a kormány engedelme
nélkül összegyülekeztek az oláhok is Balázs-
falván, Schagunanak, az erdélyi görög
nemegyesült püspöknek és Urbannak, a 2-ik
oláh határőrezred alezredesének felhívása
folytán.

A főhadiparancsnokság csapatokat küldött
ki szemmeltartására ezen merőben törvényte-
len gyűlésnek, mely 20,000 emberből állt, de
azt tanácskozásában nem zavarta.

A gyűlés aggodalmát fejezte ki az Unió
íránt és ő Felségéhez intézett kérvényében
elősorolta kívánalmait különleges érdekeire

nézve. Így hintetett el a viszály első magya Erdély nemzetei közt, mely később oly borzasztó lőn következtéseiben.

Mindjárt az ő Felsége által szentesített Unió kihirdetése és köztudomásra jutása után, mindinkább kezdtek bujtogatni az oláhokat. Ezek földesuraikkal szemközt az érintett bujtogatások folytán merész kicsapongásokra vetemedtek, itt-ott elfoglalván az úrbéri földeket, erdőket, földesúri birtokokat. Azzal ámitották őket, hogy nem fognak megszabadulni az úrbéri terhektől, hogy ezentúl is, mint azelőtt, el lesznek nyomva; ennek bizonyítékául az izgatók azt a körülményt hozták fel, hogy az oláh nemzet részéről az Uniókérdés megvitatására képviselők nem hivattak meg, ők tehát nem tekintetnek nemzetnek, hogy a Magyarországhoz való csatlakozás nélkül mondatott ki, és így az nem érvényes, — és ez okból nekik nem is kell elfogadni és teljesíteni a magyar minisztérium rendeleteit.

Ezen kicsapongásokat kezdetben b. Puchner altábornagy és az erdélyi főhadiparancsnok rendeletére a cs. k. katonaság elnyomta.

De július végén 1848-ban Urban ezredes nyíltan fellépett, felszólítván először a fenye-

getett magyar nemeseket, hogy védőrségül (Sauvegarde) fogadjanak el oláh határszéli katonákat; színleg ezáltal oltalmazni akarván őket, de tulajdonképen azért, hogy kezeiben legyenek. Az oláh lakosokat pedig összesen és egyenkint felszólítja, hogy nála és tisztjeinél jelenjenek meg s bizonyos császári jegyet — úgynevezett pazsurát — vegyenek át, mi által a császár buzgó híveinek fogják tanúsítani magukat és jövőre nézve igényt nyerendnek császári jutalomra. Egyúttal nyilvánosan tudomásukra adta nekik, hogy a magyarok elárulták a császárt és sept. 14-kén ki fogják kiáltani a köztársaságot.

Urban ezredes továbbá beállította belső Szolnokmegyében a hivatalok működéseit és kihirdeté, hogy rendeleteket ezentúl csak ő bocsátand ki és pedig a császár nevében.

Az oláhok, támaszkodva ezen eljárásra, kijelenték, hogy a Maros és Szamos közti földterület egészen az övék s így e terület felett ők egyedül rendelkezhetnek. El is oszták szépen azt tribunokra és centuriokra, elűzték a megyei hivatalnokokat, saját kebelükből újakat neveztek ki és rabolni, pusztítani kezdték a nemesek udvarait.

Puchner altábornagy az erdélyi kormányzó felszólalása folytán megparancsolta ugyan Urban ezredesnek, hogy a rendet és csendet azonnal állítsa helyre és saját ezredének kerületén kívül óvakodjék minden önfejű eljárástól, mert különben haditörvényszék elé fog állíttatni.

De midőn Urban felelete határozottan tagadó lett és ezt azon nyilatkozat kíséretében tette, hogy ő összes rendeleteit az összmonarchia fentartásának érdekében bocsátja ki, és ettől élnem állhat, — Puchner összehíván, Kolozsvárra az Erdélyben lévő tábornokokat és törzstiszteket, ezekből haditanácsot alkotott, melyben elhatározatott, egész Erdélyt ostromállapotba helyezni és a polgári hatóságok működéseit felfüggeszteni.

Miután ekként a katonai kormány nyíltan ellene szegült a magyar minisztériumnak, megkezdődött a nyílt lázadás és azonnal kitörték a háború iszonyai is.

Urban ezredes rendeletet kapott Jablonovsky tábornoktól, ezredével Kolozsvár ellen nyomulni.

A székely székek magyar lakosai erre gyűlést tartottak Agyagfa Iván, mely alkalom-

mal megtagadták az engedelmességet a főhadi parancsnokságnak, melynek addig közvetlen hatósága alá tartoztak — és esküt tőnek a magyar alkotmányra. Az 1-ső székely ezred Urban ezredes ellen nyomult. Szászrégennél ütközetre került a dolog, de itt a székelyek visszanyomattak.

Urban ezredes az érintett városra hadi sarczot vetett.

A 3. székely ezred egyesült erre az újonnan felállított erdélyi 12-dik honvéd zászlóaljjal a Mátyás huszároknak szintén újjonnan szervezet osztályával. Így egyesült erővel megint megtámadták Urbánt Maros-Vásárhelynél és Szászrégenen keresztül visszakergették. Dorsner ezredes segídsége által, ki ezredével nem támogatta a magyarok mozdulatait, sikerült Urbannak és Gedeon altábornagynak, ki új segélycsapatokat kapott, ismét előnyomulni és a székelyeket visszaszorítani területekre, hol egyideig nyugodtan viselték magukat.

Gedeon altábornagy és Urban ezredes e győzelem folytán előnyomultak Szamos újvár felé, és Déés városára 20,000, Szamos-újvárra pedig 40,000 forint hadi sarczot rót-

tak, holott e két város még eddig semmi részt nem vett a hadi mozgalmakban.

Ezen eljárás arra bírta Kolozsvár városát, hogy az ott összegyűlve volt magyar csapatokat és nemzetőröket kiküldje az osztrák tábornok ellen. Baldacci ezredes, ki a magyar minisztérium által, a magyar alkotmányhoz hű maradt, csapatok parancsnokává nevezett ki, előnyomult Szamosujvárig. Vezénylete alatt a 11-dik honvéd zászlóalj, az aranyosszéki székely zászlóalj, 8 század kolozsvári vadász, 1 osztály Mátyás-huszár, 1 szárny székely huszár és 1 század kolozsvári lovas nemzetőr, — összesen 4000 gyalog, 400 lovas és 1 hatfontos üteg volt. Baldacci ezredes rossz vezénylete és lehető legcsekélyebb erélye miatt a magyar csapatok egészen szétverettek és csapatonként vonultak vissza Kolozsvárra.

Kolozsvárott eleinte ingadozni kezdtek, de épen a szamosujvári ütközet napján megérkezett a városba az első magyarországi segélyerő: 1 zászlóalj gyalog és 1 század lovas bihari magyar nemzetőrben. A város ezáltal felbátorítva, újból meg akart mérkőzni az előnyomuló osztrák sereggel. — Baldacci azonban kijelenté, hogy lehetlen az egyesült osztrák erővel szem-

ben fenntartani magát. A magyar nemzetőrök letartóztatták Baldaccit és árulónak nyilvánították őt. Riczkó őrnagy erre összevoná és a cs. k. hadsereg elé vezeté az összes magyar csapatokat. Az osztrák vezérek, Wardener és Kaliani tábornokok, egy kedvező hadálláson akarták összevonni haderejüket, de Urban előre sietett, egyedül akarván kivívni magának Kolozsvár bevételének dicsőségét és katonáival s a táborában volt oláh felkelőkkel, Kolozsvárott megtámadta a Riczkó őrnagy vezénylete alatt előnyomuló magyar csapatokat. De Urban tökéletesen megveretett és Wardener s Kaliani tábornokok hadállásáig visszanyomatott.

De minthogy az osztrákok egyesült ereje 8000 emberből állt, egy összehívott haditanácsban elhatározott, hogy a magyar sereg vonuljon vissza Bánffy-Hunyadra. A visszavonulás a legtökéletesebb rendben történt. Baldacci némi felvilágosítás után megint átvette az egésznek parancsnokságát és Wardener, minden rablás nélkül, bevonult Kolozsvárra.

Ugyanezen időben Katona és gr. Teleki Sándor nemzetőri őrnagyok bevonultak az osztrákok háta mögött 1 osztály Vilmos huszár, a bécsi önkénytes légió, 3 zászlóalj szath-

mári és 2 zászlóalj bihari nemzetőr, valamint 17 ágyú kíséretében Déésre. Ezen diversió elválasztá egymástól az osztrák csapatokat.

Urban ezredes Déésre indult Katona ellen. Wardener tábornok Kolozsvárott maradt.

Katonának öntúlbecsülése és gondatlan-sága veszedelembe ejté csapatait. Meg engedé magát lépetni; a nemzetőrök az első viadalra megfutamlottak. Teleki Sándor a vitéz Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatti Vilmos huszárokkal, meg a bécsi légióval hősiezen védelmezte Déés városát; de egészen cserben hagyatva a nemzetőrök által, nem maradt egyéb fenn számára, mint felhagyni Déés védelmével és visszavonulni Nagy-Bányára.

Urban nem üldözte Katonát, minthogy Wardener Kolozsvárott meggyengült állásában fenyegetve volt és így csekély helyőrséget hagyván hátra Déésen, Kolozsvárra ment.

Miközben Baldacci Bánffy-Hunyadon újból szervezte csapatait, Magyarországból segítségére érkezett az 55-ik honvéd zászlóalj; hozzá csatlakozott egy osztály székely huszár és egy szárny a Kress könnyű lovasokból is Perczy kapitány parancsnoksága alatt, kinek csak Nagyváradon sikerült az olasz lovas ezred ekis töredé-

két a magyar ügy részére megnyerni. A tordai nemzetőrök is derék őrnagyuk b. Kemény Farkas alatt, szintén Baldaccihoz csatlakoztak.

Az erdélyi működő hadsereg létszáma ekkor 6000 emberre és 16 ágyúra rúgott.

Innen elküldé Baldacci Rirczkó őrnagyot az 55-dik honvéd zászlóaljjal, a marosszéki zászlóaljjal, 1 osztály székely huszárral és 4 ágyúval Gyaluba; támogatására később elindult a 11-dik zászlóalj és Perczy kapitány is 60 könnyűlovassal. Gyalunál rábukkant Riczkó az osztrák haderőre Wardener alatt és rövid előőrsi csatározás után, engedve a túlnyomó erőnek, ismét visszahúzódott Bánffy-Hunyadra.

Baldacci tartván attól, hogy az osztrákok egy szárnymozdulattal megkerülvén Nagy-Almást, útját állhatnák neki a csúcsai szoroson, odahagyá a bánffy-hunyadi állást is és visszahúzódott Csúcsára. Itt nem lehetett ugyan többé Baldacci az osztrákok által fenyegetve, de minthogy a magaslatokon csapatainak élelmezése igen nehéz volt, csak egy osztályt hagyott hátra a csúcsai szoros őrizetére, haderejének zömét elhelyezte Bucsában és Feketetón, maga pedig a főhadiszállással Élesdre ment.

Baldaccinak eddigi eljárásában, ha nem is

árulást, de igen csekély erélyt, merőben semmi tetterőt, de annál aggodalmasabb gondos-
ságot tapasztalunk saját személyének biztonsága iránt. Igen természetes volt tehát, hogy ő a magyar kormánynak tökéletes elégedetlenségét vonta magára. A magyar minisztérium kiküldé Hódosy kormánybiztost azon meghatalmazással, hogy Baldacci ezredestől vegye el a parancsnokságot és őt önigazolása végett Pestre küldje. E rendelet Élesden találta őt nov. 23-kán 1848. Baldacci át is adta rögtön a parancsnokságot Riczkó őrnagynak, mint legidősb törzstisztnek, — felment Pestre, hol vizsgálat rendeltetett ellene. Baldaccinak neve e percztől kezdve nem fordul többé elő a forradalmi hadjáratban.

Nov. 24-ikén megérkezett Czecz alezredes a magyar sereghez Feketetóra, mint az erdélyi összes csapatoknak a kormány által kinevezett főparancsnoka.

Czecz kedvezőbb stratégiai állásokra helyezé el a csapatokat Somlyóra, Zilahra és Zsibóra, a csúcsai szorost is megszállva tartván, és aztán közvetlen összeköttetésbe tévé magát a Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatt N.-Bányán állomásozó csapatokkal.

Ezen állásban maradtak a magyar csapatok, többé meg nem támadtatva az osztrákok által, míg a magyar kormány által Erdélybe küldött lengyel tábornok Bem dec. 14-kén oda megérkezett. Egyúttal megérkezett dec. 9-én N.-Bányára Tóth Ágoston vezetése alatt a 31- és 27-ik honvéd zászlóalj, — 1 zászlóalj Sándor gyalogság. Útközben hozzájuk csatlakoztak még egy székely és a 4-dik honvéd zászlóalj, valamint egy osztály Coburg-husár Szúnyog őrnagy vezénylete alatt. Ezen segélycsapatokkal az erdélyi hadsereg mintegy 16,000 emberre rúgott.

Bem megérkezvén N.-Bányára, első gondja volt a hadállásokat megvizsgálni és a csapatok harczias szellemét fokozni, egy kiáltványt intézvén hozzájuk, melyben győzelmet ígért nekik,

Dec. 17-kén az osztrákok néhány század rendes katonasággal és mintegy 4000-re rugó oláh felkelővel felriaszták Zsibót, de épen az első összecsapáskor megérkezett a csatatérre 1 zászlóalj székely és 1 osztály Mátyás-husár és szétugrasztották az osztrákokat. Urban 18-kán főerejével megtámadta a csúcsai szorost, de Riczkó alezredes által, ki a szorost védelmezte, visszaveretett. 19-kén Wardener tábornok tá-

madta a zilahi oldalról az érintett szorost; Riczkó ezúttal is vitézül visszaverte a támadást. De kimerülve és az ismételt támadások által elkedvetlenül lévén, 20-kán visszahúzó-dott Feketetőra.

Az osztrákoknak combinált terve az volt, hogy a csúcsai szorost 19-én egyesült erővel két oldalról megtámadják. Urban azonban, mint mindig, úgy ezúttal is dicsvágya által elragadtatva, már 18-kán megtámadta, azt Bánffy-Hunyadról, és így volt képes Riczkó az egyes támadásokat visszaverni. Az osztrákok nem szállták meg a csúcsai szorost, mert híret vették, hogy Bem N.-Bányáról előnyomul és őket hátulról fenyegeti. Bem 18-án érkezett meg Nagyágról, visszaverte Jablonovsky tábornok előcsapatait, rendeletet küldött Szilágy-Somlyóra Czech alezredesnek, hogy csatlakozzék hozzá, maga pedig Kápolnáig nyomult előre, maga előtt kergetve Jablonovsky tábornok előcsapatait. Kápolnán értesülvén egy futár által Riczkó visszavonulásáról, azonnal parancsot menesztett hozzá ismét megszállni Csúcsát. Bem magához vonván a zsibói csapatokat, 21-kén Kápolna mögött megtámadja Jablonovskyt és visszaveri Déésre. Jablonovsky itt egy második

ütközetet kísért meg, de különösen a Sándor-
gyalogság 3-ik zászlóaljának, mely a Szamos
vizét átgázolta, merész rohama által megint
visszaveretett és az osztrák főerő irányát egé-
szén elhagyva, a Szamos balpartján Lekenczén
keresztül Beszterczeig visszavonult. Bem nem
üldözte Jablonovskyt, hanem azonnal Warde-
ner ellen fordult, előnyomulván Kolozsvárra.
Wardener jónak látta ellent nem állni, hanem
értesülvén, hogy Jablonovsky Besztercze felé
vonult, Urbant cserben hagyta és minden kard-
csapás nélkül Tordán keresztül Nagy-Szeben
felé vette útját. Bem karácson első napján, dec.
25-én bevonult Kolozsvárra.

Urban mit sem tudott ezen előzményekről
és így oláh felkelőinek Nagy-Almásnál történt
szétugrasztása és a csúcsai szoros ellen inté-
zett, de megghiúsult támadása után Zsombor-
nál vőn magának állást. 26-án egy czirkáló
csapatot indított Kolozsvárra, hogy az ott lenni
vélt Wardener tábornoktól utasításokat kér-
jen. De ezen csapat elfogatott és csak néhány
menekült vitte meg Urban ezredesnek a hírt,
hogy Kolozsvárott Bem magyar tábornok van.
Urban ennek folytán visszavonulásra gondolt
és a vad hegyi tájakon jártas kalauzok által

vezettetve a magyar csapatok közt, hátrahagyván természetesen málháit és lövegeit, Bonczhidán keresztül Székre illant és így ügyesen megmenti az osztrákoktól már elmetszett éa minden oldalról körülvelt csapatát.

Urbán Székről az úgynevezett Mezőségeen keresztül Lelenczére és innen minden további tartózkodás nélkül Beszterczére ment, hol Jablonovskyval egyesült.

Bem dec. 28-ig Kolozsvárott maradt és összevoná itt minden csapatait.

29-kén seregének zömével Szamosujvárra vonul, Czecz ezredet a 11- és 31-dik zászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral és egy üteggel Tordára küldvén, Déés városát pedig egy hadosztálylyal megszállva tartván. Ezen rendszabályok Puchnernek K.-Fehérvárról és N.-Szebenből netán történendő előnyomulása ellen voltak téve.

Dec. 30-kán bevonult Bem Bethlenbe, hol az osztrákok néhány előcsapatait elfogta. Bem itt elosztja hadoszlopát. Riczkó ezredes Maródon keresztül Naszód felé nyomul, azon utasítást kapván, hogy a cs. k. hadsereg háta mögé kerüljön és a Galicziába vezető utat megszállja. Bem maga a főerővel egyenesen Besz-

terczének veszi útját. Jablonovsky és Urban be nem várva Bem támadását, sebes menetekben Galiczia felé sietnek, hogy oda érkezhessenek, még mielőtt Riczkó megszálná az utat. Bem egészen Vatra-Dornaig, Galiczia véghelységéig üldözi az osztrákokat — a további üldözéssel felhagyva, visszatér Beszterczére, rendeletet adván ki a borgói szoros megszállására. Jód-ban, Radnán és Borgobrunden csapatok hagyatnak hátra. Riczkó ezredes Beszterczén vesz állást, hogy ennek visszafoglalását megátolja.

Bem január 13-kán elindul Beszterczéről és Tekén keresztül Maros-Vásárhelyre megy azon szándékkal, hogy székelyföldre nyomuljon és ott megerősödve, Puchner Nagy-Szebenben megtámadja. Balavásárra érkezvén értesül, hogy Puchner az osztrák sereg összes erejével Gálfalvánál áll. Bem azonnal Puchner ellen fordul. Gr. Mikes ezredes Balavásár mögött rábukkanván az ellenséges elővédre, Szökén keresztül visszaveri azt Gálfalváig.

Január 17-kén Gálfalvánál mindkét sereg szemben áll egymással. Puchner altábornagy erős ágyútűzzel megkezdi az ütközetet. A honvéd zászlóaljok ismételt szurony támadásai után

Puchner állása megzavartatik, szárnyai visszavonulnak. Puchner hasztalan kísérleteket tesz tüzéségének ismételi felállítása által előbbi állását elfoglalni és az ütközet rendét helyreállítani; Bem összevont ütegei leszerelnek több osztrák ágyút, a magyar lovasság több szerencsés összecsapást tesz, mire az osztrák sereg megfutamlík. A savoyai dragonyosok hősiesen fedezik az osztrákok visszavonulását és megmentik a gyalogságot és a lövegek nagy részét. 4 ágyú a magyarok kezébe került; egy osztály gránátos pedig hadifogoly lett.

Bem még az ütközet kezdete előtt, mely reggeli 8 órától délutáni 4 óráig makacsul tartott, gr. Bethlen ezredest Kókára (Kokelburg) küldé; e szárnymozdulat igen döntő volt az ütközet kimenetelére.

Mikes ezredes igen kitüntette magát e napon ritka bátorsága és elszántsága által; a magyar csapatok is mind, bízva vezérökben, bebizonyíták ezúttal vitézségöket. Rohamuknak semmi sem állhatott ellent.

Ezen ütközetben történt, hogy H e p p b e r g e r főhadnagy, a bajor Miksa könnyűlovas ezredből 8 emberrel hirtelen elválván századától, az előlovagló Bem tábornok környezetére

rohant. A főtábornok környezete azonban nyugodtan fogadja e merész osztrák katonatisztet, kísérei közül négyet lekaszabol, magát a súlyosan megsebesült tisztet pedig elfogja.

Bem, mint mindenütt, úgy itt is ágyúival — melyekkel különösen jól értett magának előnyös hadállásokat vívni ki, igen sikeresen működött. Midőn ő ágyúit egy csomóban valamely ponton felállítja, honnan egész állását fedezhette, tüzérsége győzhetlen volt. Ő legnagyobb gondját e fegyvernemre fordítja, és miután a főintézkedéseket megtette, alvezéreire bizta az ütközet vezetését; és csak midőn hadsegede B a u e r őrnagy, a csata egyik vagy másik mozzanatára figyelmeztette őt, tett gyors és határozó rendeleteket, melyeket aztán megtörhetlen vasakarattal foganatosította; és a melyek ellen többé kifogást tenni nem lehetett.

Bemnek az volt a tactitája, hogy ágyúit mindig a csatarend közepén tartá összpontosítva, ő maga is ezekkel mindig az ellenséges ágyúk lőtávolán belül vőn állást. A legnehezebb volt, míg ő ütegeivel a szándékolt állást elfoglalá, mert e közben gyakran sok embert vesztett el. De ha egyszer az óhajtott ponton

volt, honnan nemcsak saját, hanem a cs. kir. hadsereg állása felett is uralghatott, akkor már rá volt írva a győzelem az ő zászlóira.

Mindig maga adott jelt ütegeinek a támadásra és védelemre, és gyakran saját kezeivel rendezte az ágyúkat. Addig nem tüzelhetett, míg az ellenség hozzá, vagy ő az ellenséghez egészen közel nem nyomult, hogy így biztosítva legyen a tüzelés tökéletes hatásáról. így a császáriak például Feketehalomnál 190 lövést tettek, míg Bem ágyúi megkezdték a tüzelést.

Még a gálfalvi ütközet napján egészen Balástelkeig üldöztetett az ellenség; itt azonban megszűnt az üldözés, és a csapatok elszállásoltalak, miután három hét óta folyvást a legnagyobb hidegben szabad ég alatt táboroztak.

Ekkor Bem megváltoztatta azon tervét, hogy székelyföldre menjen, mert elég erősnek érezte magát a gálfalvi győzelem után megtámadni N.-Szebent.

Meghagyá tehát a Tordán állomásozó Czecz ezredesnek, hogy január 21-kén virradatkor Vízaknáról egész hadoszlopával támadja meg Szebent. Maga Bem is 18-kán Markschel-

tenbe érkezett, hol a másnapot is tölte, időt akarván engedni Czecznek az előnyomulásra. 20-án Nagy-Csűrre ment és 21-én virradatkor megtámadá Szebent.

A menet Szebenig folytonos diadalmenet volt; a helységek, melyeken keresztül haladt, meghódoltak neki, több helyütt megadáék magukat a császári csapatok is, és Puchner sehol sem kísértett meg komoly ellenállást, habár visszavonulási vonalán több erős állása volt, mint például Balástelkén és Medgyesen.

Bem Szebennél nem számított komoly ellenállásra; maga személyesen a hadoszlop-sorok közt foglalt helyet környezetével, előtte mint elővéd egy szakasz Mátyás-huszar lovagolt. Az idő a támadókra nézve kedvezőtlen volt, minthogy a csípős szél a sűrűen hulló vastag hópelyheket Szeben felől a magyar sereg felé fúttá, úgy hogy nem lehetett kivenni az osztrákok mozdulatait a sánczokon.

A szebeni helyőrség addig nem tüzelt, míg Bem meg nem érkezett környezetével azon vonalba, melyre az ágyúkat egész sikerrel használni lehetett. Midőn Bem a kívánt pontra ért, az ellenség egyik ütege élénk tüzelést kezdett; mindjárt az első lövésre elesett a vitéz és ne-

meskeblű ezredes gr. Mikes Kelemen és Bemnek hadsegéde T é r e y kapitány.

Gr. Mikes ezredest ép azon perczen sújtá le lováról egy 12 fontos golyó, midőn Bem megparancsolta neki, hogy vágasson vissza és a lovasságot vezesse elő. Bem azt vélte, hogy a városból a cs. k. hadsereg kivonult és így az minden ellenállás nélkül megadandja magát.

A cs. k. hadsereg ütegei az első lövés után minden oldalról öldöklő tüzet kezdettek. Bem erre összes lövegeit a támadási vonal balszárnyán elő vágatni és a tüzet azonnal megkezdni rendelé és egyszersmind Messena őrnagynak is meghagyta, hogy a bécsi légióval és a 4-dik honvéd zászlóaljjal előnyomuljon. Czech még mindig nem jelentkezett a magyar hadállás jobb szárnyán, már pedig ez a csapatok mármár ingadozni kezdő magatartásánál fogva igen kívánatos leendett. A bécsi légió azonban a legnagyobb golyózápor közt biztos, szilárd léptekkel és elszánt akarattal előnyomult, háta mögött a 4-ik zászlóalj. Ekkor a cs. k. hadsereg hirtelen kirohanást tett; egy osztály savoya-dragonos homlokvonaltal előre; háta mögött egy gránátos- és két gyalog zászlóalj. A dragonosokat a bécsi légiónak sortüze

szétugrasztja — Papp kapitány és Schlich hadnagy elesnek; az osztály dragonyos rendetlenül visszafut. — De daczára a bécsi légió kitűnő magatartásának és folytonos előnyomulásának, a 4-ik honvéd zászlóalj ingadozni kezd. (Ennek őrnagya leszáll lováról és ezáltal jelt ad zászlóaljának, hogy megálljon és aztán visszaforduljon.) Az osztrák gránátosok ezáltal tért nyernek. Hiában vágat Bem a 4-dik honvéd zászlóaljhoz, hogy azt ismét a tűzbe vezesse. Szétkuszált sorait nem lehetett többé helyreállítani. Az eközben megérkezett egy székely zászlóalj és a Sándor-gyalogság 3-ik zászlóalja nem voltak képesek helyreállítani a csatarendet, és így a vitéz bécsi légió is nagyon megtizedelve, kénytelen volt szintén visszavonulni. Czecznek meg nem jelenése igen lehangoló a magyar gyalogságot és midőn ő végre 11 órakor V i z a k n a magaslatin megjelent, Bem serge már teljes felbomlásban volt, még a kitartó tüzérség is minden parancs nélkül oda kezdé hagyni állását a támadási vonal balszárnyán. Bem belátván, hogy lehetlen neki többé az ütközetet megnyerni, déli 12 órakor elrendezte az általános visszavonulást és az osztrákok dühös üldözése közt egészen Fekete-

tehalomig (Stolzenburg) hátrált; itt erős állást foglalt el, minek folytán a cs. k. hadsereg is felhagyott a további üldözéssel.

Azon hibán kívül, hogy Bem nem csatarendben intézte támadását és ez által a kiromható ellenségnek rögtön elég erőt nem állíthata szemközt: ez utóbbinak veresége lehangoló a többi csapatok harcias buzgalmát is. Egyébiránt a Szeben ellen intézett támadás megghiúsulása legnagyobb részben Czech késő megjelenésének tulajdonítható, mi által a magyarok jobb szárnya merőben fedezetlen volt. A magyar sereg elől visszanyomtatva, oldalról semmi támogatásban sem részesítve, kénytelen volt felhagyni a nap lehető vívmányainak reményével.

Czech parancsot kapott Markschelten keresztül a főszereghez csatlakozni, a mi január 23-án meg is történt. A székely zászlóaljok, melyekkel Bemnek elég oka volt meg nem elégedve lenni, Kiss Sándor ezredes parancsnoksága alatt haza indítottak, ki mint minden tekintetben kitűnő tiszt, megbízott azoknak újbóli szervezésével.

25-én az osztrákok megtámadták Bemet új hadállásán. Az ütközet mindkét részen igen

makacs volt és reggeli 9 órától késő estig tartott. Bem végre is megtartá állását és a cs. k. hadsereg visszavonult. Megjegyzendő azonban, hogy e napon ki kellett Bemnek egész erélyét fejteni és zászlóaljait személyesen lelkesíteni, mert csak a lovasságnak többszöri támadása után (ennél különösen kitüntették magukat a Württemberg és Coburg-huszárok) sikerült visszaverni a cs. k. hadsereget.

Ez alkalommal hősie halállal múlt ki Tóth Ferencz őrmester 2 ágyú védelmében, melyeket a hátráló cs. k. hadsereg a csatatéren hagyott, de a melyeket egy osztály Miksa könnyű lovas visszafoglalni megkísértett. 12 Sándor-gyalloggal azon perczben esett el hazafiúi szent kötelességének teljesítésében, midőn épen segítség érkezett részére. A zsákmányolt ágyúk így természetesen a magyarok birtokában maradtak.

Január 26-kán szándéka volt Bemnek egy Vizaknán keresztül előtörő osztrák hadosztálynak útját kettévágni; ez okból egy hadoszloppal Nagy-Csűr, a másikkal pedig Mundra felé előnyomult, úgy hogy a cs. k. hadsereget két tűz közé vegye. Egyúttal Vizaknán erős állást akart venni, hogy ez által biztosítsa az utat a részére Magyarországból érkező segélycsapa-

toknak. A cs. k. hadsereg azonban értesülvén e cselről, korán visszavonult és így megmenekült a bekerítéstől.

Bem erre összes csapataival állást vőn Vízaknán és 30-kán b. Kemény Farkas alezredest Dévára küldte, hogy a Magyarországból Beké és Gaal ezredesek vezénylete alatt érkező segélycsapatok elé menjen. E közben meghagyta P e r e c z y őrnagynak is, hogy kémjáratot tegyen Nagy-Csűr felé.

Febr. 2-án rendeletet kapott Czecz ezredes, hogy 2 zászlóalj gyaloggal és 1 osztály huszárral requisitiókat tegyen Kis-Csűr felé, minthogy az élelmi szerek fogyni kezdtek a hadseregnél. Czecz nagy sikerrel járt el e tekintetben és így a sereg néhány napra ismét el lőn látva.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy Bem tábornok szokása volt, csapatait mindig virradatkor étkeztetni. Reggeli 7 órakor már készen kellett ezeknek állaniok az elindulásra.

Febr. 4-kén a cs. k. hadsereg megtámadta egész erejével a magyarokat. Ezek azonban már készen várták és az osztrákok első támadási vonalát visszanyomták. Bem ezúttal elengedé magát ragadtatni erélye által és általános előnyomulást rendelt. De váratlanul egy erős cs. k.

hadsereg-oszlop jelentkezett a hátsó csatarend jobb szárnyán; és a cs. k. hadsereg egyúttal leszerelt egy a magaslatok mögött szemben álló üteget, melylyel aztán fogadta az előnyomuló magyar zászlóaljkat. Ezer torok kiáltá egyszerre, hogy „körül vagyunk véve, veszve vagyunk.”

Az ütközet ezen hirtelen fordulata csüggesztőleg hatott az előcsapatokra.

Az egész hadsereg hátrál, az előzászlóaljok és utánok nyomban a hátsók Vízakna felé rohannak. De csak itt lett még valódi zavar; az utakat mind elfoglalták a málhás szekerek; a közekedés lehetlenné lett, mindenki első akart menekülni, a szaladó csapatok egymásra tolongnak és így egyik gátolja a másiknak a keresztülhatolást.

Tizenegy ágyú, számos fogoly, a málhás szekerek és lőszer legnagyobb része a cs. kir. hadsereg kezeibe került. Az általános visszavonulás Szerdahelyre történik, innen két órai pihenés után február 5-én Szászsebesbe.

Délutáni 3 órakor ismét megtámadták az osztrákok az egészen kimerült, kiéhezett csapatokat. Bem összeszedi személyesen a legközelebbi csapatokat, a cs. k. hadsereg ellen vezetési és visszaveri velök ezt.

A véres nap fáradalmi után a csapatoknak legalább is egy éji pihenésre szükségük volt. 5-én éjjel azonban kitör K.-Fehérvárról a várőrség és Bem reggel körül volt véve. Puchner parlamentairet küld Bemhez, hogy adja meg magát. Bem visszaizente Puchnernek, hogy majd ágyúkkal fog felelni a felszólításra. A tiszt, ki születésére nézve lengyel volt, erre lengyel nyelven szólítja meg a tábornokot és mutatá neki, hogy minden oldalról körül van véve. Bem a lengyel szavak hallatára rárvált: „Hogyan ? Ön lengyel, és még sem szégyenli magát a szabadság ellen harcolni? és ezzel elbocsátá, tőle elfordulva.

Bem visszavonulást parancsolt. A magyar tisztek azonban visszatartották a parlamentairet, míg a sereg egy része a város vonalán túl volt. Puchner csak ekkor vette észre a visszavonulást, és a város felett uralgó baloldali magaslatokról megkezdte az ágyútüzet. A magyarok azonban több támadást visszavertek és jelentékeny veszteséggel délutáni 4 órakor megérkeztek Szászvárosba. Itt mintegy 1000 ember a károlyfehérvári várőrségből és több ezerre rugó oláh felkelő fogadja őket. A város rohammal bevétetvén, a cs. kir. hadsereg visz-

szahúzódik Gyaluvárra, Bem keresztül vágja magát.

Beké még mindig nem érkezvén meg a magyarországi segélyerővel, Bem, csapatainak már-már nyilvánulni kezdett csüggetegségénél fogva igen gyengének érezte magát a további ellenállásra. Rendeletet adott ki tehát, hogy a csapatok készen tartsák magukat 1 órakor tovább indulni. Ekkor megérkezik a Beké és Gaál elé küldött gr. Bethlen Gergely ezredes jelentése, hogy a magyarországi segély csapatok már útban vannak.

Bem elhatározta tehát ezeket bevárni Szászvároson.

Febr. 7-én reggeli 6 órakor az üldöző cs. k. hadsereg is megérkezik a város elé. Bem előreindítva a málhás szekereket, védelemre határozza magát. A honvédek a jelentett segélycsapatok megérkezésének reményében hősiesen tartják magukat. Bizalmukat a bátorság fokozza. A cs. k. hadsereg azonban nagy erőt fejt ki, és Bemnek nemlétében elég ágyúja, kénytelen 3 órai védelem után tovább vonulni vissza.

Ezen ütközetben történt, hogy egy puska-golyó Bemnek egyik ujját összezúzta, melyet csak Pádon kötöztetett be.

Bem a visszavonulás kezdetekor, a még meglevő 7 ágyúja mellett lovagolván, a közel magaslaton megpillant egy cs. kir. gyalog csapatot. Bem kérdi az üteg parancsnokától, hogy hány lövésre van még tölténye ? „Négyre tábornok úr!” — fel ele ez utóbbi. „Tegyen hát egy lövést amoda”, parancsolá Bem. A golyó a cs. k. hadsereg csapatai közé esik és ott nagy dúlásokat tesz. „Jól van!” monda Bem. „Még egyet!” A golyó ismét talál. „Elég — szolt Bem — lássa mint fut szét a csász. kir. hadsereg.”

Bem nem háborgattatva többé, egészen Piskiig hátrál, hol őt a hídnál b. Kemény Farkas alezredes várja és jelenti neki, hogy a 7000 emberből álló magyarországi segélyező Beke vezetése alatt Dévára megérkezett. Bem meghagyja erre Kemény Farkasnak, hogy a piski hidat minden áron megtartsa, és személyesen Dévára megy, hol csakugyan megtalálja a segélyerőt.

Febr. 8-án Bem szemlét tartott csapatai felett, mely alkalommal megígérte nekik, hogy nemsokára Szeben felé vezetendi. A harsány „Éljen”-kiáltás eléggé tanúsítja azon reményteljes bizalmat, melylyel a csapatok vitéz tá-

bornokuk beszédét fogadták. A bizalom helyreállt.

B. Kemény Farkast e napon megtámadták a császáriak a hídnál és egyúttal a Sztrigy folyó jobb partján egy hadoszlopot indítottak a magyarok nyugtalanítására. Kemény Farkas azonban visszaverte a csak csekély erővel támadó cs. k. hadsereget, minthogy ennek főereje az egész tüzérséggel még nem érkezett meg. Ez szerencse volt Bemre nézve és eldönté Erdély sorsát, mert ha a piski hid elvesz, Erdély is veszve van. Ha Puchner gyors menetek által 8-án egyesült erővel megtámadhatta és elfoglalta volna a hidat, más megtartandó pont nem volt többé Bemnek. A Dévánál és piski hidnál volt összes magyar csapatok az 1-ső székely zászlóalj, 1 zászlóalj Máriássy-gyalogság, a 4., 11., 24., 31., 55- és 57-ik honvéd zászlóaljakból, a bécsi légióból, mely már 60 főre olvadt le, továbbá az aranyosi önkénytes zászlóaljból, 1 oszt. Würtemberg- és 2 oszt. Mátyás-huszárból és a Gencsy őrnagy által vezényelt bihari nemzetőrökből, összesen 8000 emberből álltak. Az osztrák haderő 12,000 emberre rúgott különböző fegyvernemből.

9-én reggel megindítá Bem a Déván volt

összes csapatokat előre Piski felé. E közben a cs. k. hadsereg ismételve megtámadta Kemény Farkast, de ez mindannyiszor vitézül visszaverte a támadást és Bem megérkezéséig megtartá a hidat.

Az újonnan érkezett zászlóaljok is azonnal rohammal áttörtek a hídon és egészen Pádíg visszanyomták az osztrákokat. Itt Puchner felhasználta a kedvező hadállást, felállítá csapatait és öldöklő ágyútűzet kezdett a előnyomuld magyarokra.

Néhány ágyúgolyó a Gencsy őrnagy vezénylete alatti bihari nemzetőrök sorát megzavarván, ezek „minden el van veszve!” kiáltással megfordulnak, a gyalogság és tüzérségen vad futásban keresztül törnek, élükön őrnagyukkal. Visszavonulásuk magával sodorja & többi csapatokat is és az egész hadsereg rendetlenül hátrál egészen a piskii hidig. A hidnál roppant tolongás keletkezik és csak egy osztály Mátyás- és ugyanannyi Würtemberg-huszárnak elszánt rohamai Makray és Károlyi alatt, ki az üldöző csapatokat visszatartóztatják, teszi lehetségessé, hogy Bem tüzérségének vesztesége nélkül vonulhatott vissza a hídon keresztül.

Csak egy mérföldnyi távolban a hídon túl

volt képes Bem rendezni csatasorait — mind ő, mind alvezérei lelkes beszédeket tartanak a zászlóaljához és eközben ismét előre vezetik őket. A híd ismét a magyarok kezeibe került. A 11-ik zászlóalj, daczára a cs. k. hadseregi ütegek öldöklő tüzének, miként Arcole-nál a gárda, első foglalja vissza a piskii hidat és a tulsó partra érve, neki rohan a cs. k. hadsereg ütegeinek. A többi zászlóalj is nekibátorodva követik. A megfutamlás gyalázata növeli a diadal érzetét, és a cs. k. sereg hadállásai rendre egymásután elfoglaltatnak. A cs. k. hadsereg a padi magaslatokat sem tarthatja meg, ezek szintén elfoglaltattak és az osztrák hadsereg Szászvárosig vonul vissza.

Puchner nem áll meg többé, Szebenig hátrál.

Mínthogy a magyar seregnél hiány volt lőszerben, Bem elhatározta, Maros-Vásárhelyre, hol a lőszer-raktárak voltak, Medgyes felé nyomulni. Itt annyira beteg lőn Bem, hogy az orvosok tartottak a betegség fordulatától, de az agg hadvezér vas akarata, erős lelke győzött. Még ágyban fekvve vette azon hírt, hogy Urban Riczkó ezredest, ki Beszterczén állomásozott, megtámadta és visszaverte; maga Riczkó

elesett és a vezénylete alatti csapatok megfutamlottak, ágyúik pedig mind a cs. k. hadseregszákmányául estek.

E hír folytán Bem Makray alezredes parancsnoksága alatt azonnal megindítja 20-kán a sereghez érkezett 2. székely zászlóaljt, a 12. és 31-dik honvéd zászlóaljt, és 1 oszt. Mátyás huszárt 11 ágyúval, meghagyván az érintett alezredesnek, hogy még 23-kán Gálfalván,, 24-kén M.-Vásárhelyt, 25-kén pedig Tekében legyen és ez utóbbi helyen várja be az ő további parancsait. Maga Bem pedig felkél betegágyából, 24-kén M.-Vásárhelyre, 25-kén Tekébe érkezik. Itt elrendeli csapatait, úgy, hogy egy hadoszlop Makray alatt jobbra hegyi utakon Besztercze mögé vonuljon, hogy a cs. k. hadsereg visszavonulását elvágja. Bem maga a főerővel egyenesen Beszterczének tart.

Urban, ki az elesett Riczkó szétugrasztott csapatait Bethlenig üldözi Kolozsvár felé, híret vévén Bem előnyomulásának, sietve visszamegy Beszterczére, és Bem, midőn megérkezett, már csatarendben találja Urbant.

A Riczkó-féle csapatokat eközben összegyűjtik Tóth és Sulyok alezredesek, (mindketten jeles, derék tiszték,) és visszavezetik. Épen

a maga idején érkeznek meg 26-kán délben Besztercze elé Bemhez.

1849. febr. 26-kán. d. u. 2 órakor megtámadja Bem az osztrák hadsereget. Urban rövid ütközet után visszavonul és odahagyja Beszterczét — csatázva húzódik vissza Jádra, és innen Bem által folyvást üldözöttve, Dorna-Vatrara, Bukovinában. A Makray vezénylete alatti csapatok a hegyi utakon nem érkezhettek meg elég gyorsan ahhoz, hogy elvágják Urban visszavonulását és így ez utóbbi már másodszer menti meg gyors lábai által magát és csapatait.

A magyarok ezúttal sem üldözik a cs. k. hadsereget Erdély határszélén túl, csak a borgobrundi, radnói és jádi szorosokat szállják meg.

Bem Tóth alezredest 4 zászlóaljjal és 6 ágyúval hátrahagyja Beszterczén, ezen környék védelmére és a többi csapatokkal 28-kán éjjel ismét visszatér Medgyesre.

Valóban bámulnunk kell Bem villámgyors mozdulatait, a honvédek kitartását és odaadását, kik a legzordonabb téli időben, a legjáratlanabb utakon egyenlő bátorsággal és vitézséggel álltak ki a legnagyobb fáradalmakat.

A magyar seregnek ezen gyors visszaérkezése Medgyesre nagysikerű volt, mert az osztrákok Puehner személyes vezetése alatt megint előnyomultak N.-Szebenből.

Alig pihent a magyar sereg néhány rövid órát, mart. 1-jén reggeli 6½ órakor Puehner Kapósról már megtámadta. Herkalovich, Bemnek egyik hadsegéde vezeti az elővédet Kapós felé, és miután jelenté, hogy a cs. k. hadsereg jelentékeny erővel előnyomul, csatázva lassankint visszahúzódik.

Bem az előnyomulás előtt feldíszíti katonai érdemrenddel a 11-dik zászlóalj és a Würtemberg-huszárok osztályát, maga aggatván fel saját kezeivel a zászlóra a szalagot. Bánffy János ezredes kiküldeti Herkalovich őrnagy támogatására, miközben Bem felállítja a csatarendet. V2 órányi távolban Medgyestől rátalál Bánffy ezredes az elővédre. Bánffy kiszegi ágyúit és megkezdí a tüzet. A tér itt hullámdad és barátoknak s ellenségnek egyiránt uralgó magas pontokat szolgált.

Bem megérkezik 9 órakor a csataterre. Bánffy intézkedéseit czélszerűeknek tartja. A diczkoszorúzott 11-dik honvéd zászlóalj megrohan egy csárdát, mely az országút mellett

emelkedő egyik magaslaton állt, és a melyben a cs. k. hadsereg egy üteget állított fel és a magyar csatasorokra erősen tüzelt, A zászlóalj rögtön elfoglalja rohammal a csárdát, de eközben jobbról balról a körülfekvő magaslatokon felállított $\frac{1}{2}$ üteg által keresztűzbe vétetvén, kénytelen visszavonulni — a csárda megint elvész.

E perczben lóra ül Bem és előre vágat! A 11-dik zászlóalj hősei megpillantván szeretett hadvezéröket, kik csak imént diszité őket fel az egész sereg szemeláttára rendjelekkel, „Éljen Bem! Előre magyar!” kiáltások közt megfordulnak, szuronysegezve nekirohannak az imént elhagyott csárdának, ismét elfoglalják azt, visszaverik a cs. k. hadsereget és ennek üldözése közben 3 ágyút zsákmányolnak! A többi zászlóaljak nyomukban vannak. Ekkor jelenti Czech ezredes, hogy a magyar sereg balszárnyát a cs. k. hadsereg bekeríteni készül. Bem azt izeni vissza, hogy az ezredes verje vissza a cs. k. hadsereget, és egyúttal rendeletet ad ki, hogy az egész vonal azonnal előre nyomuljon.

Puchner minden oldalról visszanyomatik és Asszonyfalvára hátrál.

Czecz — ki később tábornokká neveztetett ki — tehetségdús egyén volt és igen alkalmas irodai foglalkozásokra, de nyílt csatatéren csakhamar elveszte a szükséges lélekjelenlétet és önállóságot. Ily esetekben még saját maga iránt is elveszte a bizalmat. Ez okból a csapatok is csak aggodalommal és némi előfélelemmel csatlakoztak hozzá. Példabeszéddé vált* „Czecz a parancsnokunk, veszve vagyunk!” Czecz azonkívül hiú, pazarló és igen kényelmes ember volt. Hadi sarczokat rótt ki és ez által alkalma volt meggazdagodni, különösen sok arany és ezüst pénzt szerzett.

A fővezérnek azonban annyira tudott hízelegni, hogy ez mindig megbocsátá hibáit és N.-Szeben bevétele után tábornokká nevezte őt ki.

Bemnek Urban elleni hadi operatiói és a medgyesi csata a lőszer-készletét egészen fölemésztvén, a fővezér kénytelen volt nemcsak felhagyni Puchner üldözésével, hanem Medgyesre visszavonulni. E helyet is csak addig szándékozott védelmezni, míg az újonnan szervezett 4. székely zászlóalj — mely segélycsapat már jelentve lőn — Kiss ezredes parancsnoksága alatt megérkezik.

Puchner martius 3-kán egész erejével megint megtámadja Medgyesnél a magyarokat.

Bemnek nem lévén lőszere, inkább csak stratégiai tekintetből védelmezi magát, Zsurmay alezredest egy erős hadoszloppal kiküldvén az ellenség jobb szárnyát nyugtalanítani. A főszereg rendezett csatasorban visszahúzódik Ebesfalvára.

A cs. k. hadsereg, fenyegettetve Zsurmay mozdulata által, felhagy a további támadással és Bem így háborítlanul visszavonul Segesvárra, itt akarván bevárni a hadszerszállítmányt M.-Vásárhelyről.

A fenérintett 4. székely zászlóalj a vitéz Kiss ezredes vezetése alatt martius 5-kén megérkezik; Zsurmay is visszaérkezik e napon küldetéséből. Puchner mart. 7-én Dános elé érkezvén, közte és a magyarok közt előőrsi csatározás történik, melyet gr. Bethlen Gergely vezetett. Ez utóbbi 2 órai védelem után visszahúzódik, üldöztetve az osztrákok egész ereje által. Puchner azonban látván Bem erős hadállását, visszavonul, úgy hogy 8-kán reggel még előőrsei sem voltak láthatók.

8-kán délben megérkeznek végre mind a szekerek a lőszerszállítmánnyal. Délután

azonnal megindul Bem Segesvár felé. Itt elfog egy osztrák jelző őrséget. Ez, valamint a kiküldött kém jelenti, hogy az összes osztrák sereg Küküllőváron keresztül M.-Vásárhely felé vonult, hogy Bemet hátul megkerülje.

Bem felhasználván Puchner ezen mozdulatát, még 8-kán éjjel Bretaiba — 9 kén Nagyselykre vonul és már 10-kén reggeli 6 órakor Nagy-Csűr előtt megtámadja az orosz előőrsöt. Az orosz segélyerő ugyanis Lüders tábornok főparancsnoksága alatt febr. 4-kén Nagyszebenbe megérkezett, hogy lehetségessé tegye Puchner tábornoknak előnyomulását a magyarok ellen. Az összes orosz segélyerő 10,000 emberből állt, kik közül 6000-en Nagy Szebenben, 4000-en pedig Brassóban helyeztetek el.

Bem Nagy-Csűr előtt csatarendben felállítva találta az oroszokat, és rögtön elhatározta ezeket megtámadni. A támadás 11 órakor kezdődött. 12 ágyúval tömbített tüzet kezd az orosz zászlóaljakra, melyeket a 11-dik honvéd zászlóalj és egy zászlóalj Máriássy-gyalogság visszanyom Nagy-Csűrön túl.

Itt a magaslatokon megint állást vesznek az oroszok és 2 óra hosszáig makacsul tartják magukat, de végre is kénytelenek a magyar

csapatok vitézsége és túlnyomó ereje elől alkonnyatkor csatarendben visszahúzódni Nagy-Szebenbe.

Bem már az ütközet folyamatában Löschkirchenbe küldé 2 zászlóaljjal és 1 osztály huszárral Bethlen Gergely ezredest; egy másik hadosztályt pedig visszaindított Medgyesre Puchner mozdulatainak figyelemmel kísérésére.

Bem nyomban üldözé a városba menekülő orosz csapatokat és az 1-ső székely zászlóaljnak, valamint a Máriássyagnak rohamot parancsol a sánczok ellen. A magyar zászlóaljak víg dana közt, és támogatva 6 vetágyú erős tüze által, mely rögtön lángba borítá az első házakat, az első rohamra elfoglalják a sánczokat. A többi zászlóaljak nyomban követik és az oroszokat rövid utczai harcz után, melyre az égő város kísérteties fényt vetett, egészen kiverték a városból. Az oroszok a vöröstoronyi szoros felé vonulnak. Bem Károlyi ezredest 3 zászlóalj gyalogság, 1 osztály vadász, 1 osztály huszár és 12 ágyúval üldözésekre küldi.

Nagy-Szeben martius 10-kén éji 10 órakor vétetett be. A nemeslelkű Bem, daczára annak, hogy több házból löttek a benyomuló magyarokra, megkímélte a várost a kirabolástól, és

azonnal általános bűnbocsánatot hirdetett. A városi tanács kijelenté hódolatát és átnyujtá a fővezérnek a város kulcsait.

Hadizsákmánynya lőn: egy 6 fontos lovas-üteg, egy 6 fontos és egy 3 fontos gyalog-üteg, 10 darab nehézágyú, 10,000-nél több fegyver, nagy lőszerkészlet és egyéb hadi szerelvények.

Bem Ziegler polgármester házában szállásoltatá be magát; a városi lakosság küldöttségét a legnyájasabban fogadá, mert az ő elve a nemzetiségek kibékítése volt. Ziegler polgármester már azelőtt 6000 ftot tűzött ki jutalmul annak, ki Bemet elfogja. Midőn a polgármester megjelent Bennél tisztelegni, ez utóbbi így szólt hozzá: „ön 6000 ftot tűzött ki jutalmul annak, ki engem elfog; lássa, én magam szolgálatom most át Önnek magamat; fizesse ki tehát nekem a pénzt!”

A fővezér 11-kén megtekinté a várbástyákat és személyesen felállítá a város védelmére a csapatokat azon esetre, ha Puchner új támadást kísértene meg.

A kiküldött kémjáratok jelenték azonban, hogy Puchner egy mellékuton egész hadseregével Brassó felé vette útját.

Czecz tábornok 3 zászlóalj gyalogsággal, 1 oszt. huszárral és 12 ágyúval utána küldetett azon meghagyással, hogy csak mint figyelő csapat működjék.

Bem maga Bauer őrnagy és segéde kíséretében 13-án Vöröstoronyra ment. Károlyi ezredes már megszállta a szorost. Az oroszok egészen kivonultak Oláhországba.

Bem megtekinti az ott tett intézkedéseket, megtette a szükséges védelmi rendszabályokat, Ihász őrnagyot kinevezte a szoros parancsnokává, hátrahagyván számára 6 ágyút, az 55-dik honvéd zászlóaljt, és 1 osztály vadászt. Az ágyútalpak előkerekeit levétette, így szólván Ihászhoz: „Ezekre nincs szüksége, mert hátrálni nem szabad Önnek.”

Innen 14-kén azt a rendeletet küldte Nagy-Szebenbe, hogy Kiss ezredes, hátrahagyván Szebenben egy zászlóalj gyalogságot és egy szárny huszárt, a többi csapatokkal induljon Czecz tábornok után. Károlyi ezredest is Vöröstoronyról Frekken keresztül egyenesen Brassó felé indítá.

Bem 16-án visszatért N.-Szebenbe, honnan másnap 17-én a sereg után indult, ezt 18-án utólérte Vledényben. A sereg 19-én Fekete-

halom felé veszi útját, hol Bem Puchnert a Brassóból érkezett orosz segélyerővel egyesülten, 14,000 emberrel csatarendben találja. E nap mart. 19-ke volt. Az imádott hadvezér névnapja. A magyarok égtek a vágytól, e napot fényes győzelemmel ünnepelni meg.

A támadás az egyesült sereg csatarendjének minden pontja ellen egyszerre oly hévvel^lelkedéssel, elszántsággal történt, hogy a megrémült sereg a zárt sorokban előrohanó magyar zászlóaljok és a Würtemberg-huszárok ellenállhatlan rohamai elől csak hamar minden ponton visszahúzódni volt kénytelen. Egy század Parma-gyalogság és 1 szárny könnyűlovas hadi fogolylyá lőn. A megfutamlott ellen egészen Weidenbachig üldöztett. A magyar hadsereg egy része itt tábort ütött, a másik pedig Zeidenben elszállásoltatott.

20-kán Bem az előőrsökhöz ment és megtekinté az ottani tért. Miközben intézkedéseit tette, Brassóból az ottani polgárok részéről küldöttség érkezett hozzá 12 kocsin fehér lobogókkal, a város hódolatát kijelenteni. A küldöttség jelenté egyúttal, hogy az osztrák-orosz csapatok Brassóból már kivonultak.

Bem még azon napon, 20-kán, bevonulását

tartá Brassóba, halálbüntetés terhe alatt megtiltván a rablást.

Mindjárt a bevonulás után Pap őrnagyot 2 zászlóalj gyalogsággal, 1 század huszárral és 8 ágyúval a törcsvári-, Szabó őrnagyot pedig ugyanannyi erővel a tömösi szoroshoz küldé, ezen szorosok megszállására. A gyors üldözés által az osztrák-orosz hadsereg összes málhás szekerei elfogatnak.

Itt mint érdekes adatot felhozzuk, hogy Bem a Puchner által N.-Szebenben hátrahagyott számos rendjeleket, melyekkel e jeles osztrák tábornok feldiszitve volt, mind utánküldte neki egy katonatiszt által igen udvarias levél kíséretében.

Az érintett két szoros főparancsnokává Kiss ezredes neveztetett ki. Bem a többi csapatokkal 23-kán visszaindult N.-Szebenbe, hova 25-kén érkezett meg.

A székelyek szép kérésére Sepsi-Szent-Györgyre is elrándult Bem, hol nagy lelkesültséggel fogadtatott. Bem néhány órát töltött itt és lakomát rendezett, mely alkalommal köszönetét fejezte ki a hazafias érzületű és vitéz székely nemzetnek segélyeért.

Bem visszatérvén N.-Szebenbe, itt az er-

délyi hadjáratot befejezettnek nyilvánítá, miután egy talpalatnyi föld sem volt többé a cs. kir. hadsereg által megszállva. Erről jelentést tön a magyar kormánynak is.

E fáradhatlan hadvezér mindenesetre csekélyebb haderővel, körülvéve az oláh és szász lakosság ellenséges elemei által, 4 hónapnál kevesebb idő alatt kiverte az cs. k. hadsereget oly országból, melyben mondhatni, minden egyes pont egy-egy erős hadállás, — és bölcs, szelid, emberies rendszabályai által visszaadta rég nélkülözött nyugalmat a bérezés kis házának.

Azon csapatok, melyek részt vettek e téli hadjáratban, a legnagyobb dicséretre méltók; azok bátran versenyeznek a hadi történet leg-hősiesebb bajnokaival.

A legellenségesebb elemek közepette, 14—22 foknyi hidegben a legjáratlanabb utakon megmászta azok gyakran a legmagasabb hegyeket, — gyakran maguk vontatták az ágyúkat, sőt többször történt, hogy meredek lejtkeű, honnan emberek, lovak az alattuk tátongó mély örvénybe zuhantak, fatörzsökön hengeríttek fel azokat. — Éhen, szomjan táboroztak csikorgó hidegben a legkönnyebb ruházatban;

gyakran a legfárasztóbb utak után rögtön a legvéresebb csatákra keltek. Nem vettek számba semmi fáradságot, semmi veszélyt, — ha tízszer megverettek, tizenegyedíkszer neki bátorodtak és végre is győztek.

És mind ezen nélkülözéseket szívesén, önmegtagadással tűrték, soha sem duzzogtak, mert hisz mindezt imádott hazájukért, szeretett vezérükért tették, kin egész bizalommal csüngtek.

Nemes harcosok voltak; a magyar szabadsági harc évkönyveiben a legelső helyet érdemlik meg. A bátor honvéd vitéz tettei által örökre bevészte magát a haza, sőt a világtörténet emlékébe.

Bem a minő kérlelhetlen, szigorú a csatáiban, oly szelid volt a csatán kívül. A kivívott győzelem után azonnal bűnbocsánatot hirdetett, megszünteté a kormány által felállított rögtönítélő bíróságokat, féken tartá a kormánybiztosokat és úgy tudta magát viselni, hogy daczára annak, hogy mint ellenség jött az országba, csakhamar bálványa lőn az összes népeknek, és csak az országba küldött kormányközlegek ismétli balfogásai folytán zavartatott meg itt-ott a béke.

Bem életmódja szerfelett egyszerű és mértékletes volt, mindig egyszerű honvéd ruhában járt, barna atillában vöröszinórzattal, fején viaszvászonnal borított fehér tollas csákót viselt. De ezen egyszerű ruházatban is a váiasztékosságig csinos és tiszta volt; szakálla és bajusza bozontos volt; fejbőrén szőke álhatat viselt, melyet még éjjel is ritkán tett le.

Társalgási modora keresetlen, de szerfelett udvarias volt — gyakran igen találó, élezés ötletei voltak — a férfiak irányában közlékeny nőekkel szemközt kissé tartózkodó volt.

A francia nyelvet szerfelett kedvelte, és a ki e nyelvet érté, az nagy ajánlólevéllel birt előtte.

Bem a maga személyére nézve semmi igénynyel nem bírt, sem kitüntetésre, sem jutalomra sem méltóságra nem vágyott. A pénzt sem becsülte. Pénze soha sem volt, illetékét is csak akkor vette ki, ha mulaszthatlan kiadásai voltak. De katonái részére a világ minden pénzét felhasználta volna. Minden egyes győzelem után fényes jutalmakban és pénzsegélyben részesíté katonáit.

Egészen pénztelenül ment ki Törökországba; ő csupán a szabadságért harczolt.

Legnagyobb ellenségei az oroszok voltak, kiket ő szintén szíve mélyéből gyűlölt. Legsovárabb vágya Lengyelország felszabadítása vala.

Midőn a 40,000 orosz Lüders és 10,000 osztrák, Clam parancsnoksága alatt 1849. július havában benyomult, az erdélyi magyar csapatok nagyrészt a Bánságban voltak; a hátramaradtak az Oláhországba és Bukovinába vezető szorosokat tárták megszállva. Stein ezredes Új-Fehérvárt ostromolta (igen csekély eréllyel). Bem igen gyengének érezvén magát és ereje is különben nagy távolságokban szétszórva levén, kénytelen volt csak védállásba tenni magát a rendszeres terv szerint előnyomuló oroszokkal szemközt; de azért mégis minden talpalatnyi földet drága áron engedett át. Kiss ezredes, Erdélyben hősi hallálal múlt ki a tömösi szoros védelmezésénél!

Így veszté el Bem rendre Erdélyt, míg az oroszok Károly-Fehérvár alá nyomultak, hol az utolsó csatát veszté el, mely után a magyar csapatok Zsibóra húzódtak és ott megadták magukat.

A kormányzó Bemet augusztus első napjaiban Magyarországra hívta, hogy itt a déli had-

sereg parancsnokságát átvegye. Az ősz hadvezér azonban akkor érkezett meg a temesvári döntő csatára, midőn Dembinszky már parancsot adott a visszavonulásra és így késő volt minden!

E csatárólí jelentést lásd a francia eredeti szövegben.

Perezel hadi működése

a Muraközben, 1848-ban; a dunai hadsereggeli egyesülése; ütközete Mórnál; visszavonulása a Tisza mögé; előrenyomulása Czeplédig; hadteste átadása Dembinszkynek.

B E V E Z E T É S .

Az 1848-iki június 10-éről kelt cs. parancsot, mely a horvátországi bánt, Jelasich altábornagyot száműzöttnek nyilvánítja, a nádor rendelete követé a Dráva hosszábani zárvonat felállítására.

Vas vármegye ennek folytán egy ezred mozgó nemzetőrséget állított fel, s annak ezredes parancsnokává az első alispánt Vidos Józsefet választá, kit a minisztérium is megerősített hivatalában.

A népfölkelés rendezése oly gyorsan ment, hogy már júniushó második felében a zalamegyeiek a Muravonalt a stájerországi határszéltől Kottoriig, a somogyiak s baranyaiak pedig a Drávavonalt szállották meg Slavonia felé.

Július elején Vidos is ezen vonalba jött s Iharos-Berénybe tette főhadiszállását. Csányi Kanizsán volt mint kormánybiztos. S bár ezen népfölkelés fegyverzete, kevés kivétellel, kaszák és lándzsákból állt, de czélszerű tömeges felállítása elégséges volt arra nézve, hogy a cs. k. hadsereg előrenyomulását mindaddig gátolja, míg a Magyarország minden részéből ide siető hadierők e csatatérre megérkeztek.

A mint a horvát hadsereg Jelasich alatt betört, e népfölkelés ugyan szétoszlott, azonban hátuk mögött ismét rögtön összegyülekezett, mi a cs. k. hadseregnek nem kis veszteséget, különösen Roth egész 10,000 emberből állt hadtestének elfogatását okozá.

Vidos september elején Hidvégen át Egervárra vonult vissza, de már september végén mint nemzetőri tábornok ismét Kanizsára vonult, hol Nugent alezredes 1300 emberrel, 6

ágyúval s 2 mozsárral állott a végett, hogy a horvát hadsereg szekereit földözze.

Vidos csapata mintegy 4500 nemzetőrből állt, de ágyúi nem voltak, Nugent, Vidos közeledtével elhagyá Kanizsát, s a város déli részének dombjaira vonult, a Kanizsávali összekötetést az oda kiterjedő erdőség megszállásával állitá helyre.

A magyarok támadásának október 4-kén, három oldalról kellett történnie — különösen a vasmegyeiek által Pallin felől, a somogyiak által Sárszeg felől, míg a zalaiaknak a Letenyére vivő utat Becsehelynél kellett elzárniok.

Mintegy 600 ember kitűnő vitézséggel ütött az emiitett erdőségre, s rohammal vette be azt, a Vidos vezérlete alatt állott pallini csapat zöme Nugent állása ellen nyomult, ki az erdőség elvesztése után nem várta be a támadást, hanem Szentmiklóstra vonult, és a hidat maga mögött elégette. A Kis-Kanizsán s az erdőben állott ellencsapat rendetlen futásban hátrált Kottori felé. A horvátok vesztesége 81 halott volt s 113 fogoly 2 tiszttel, s a két mozsárágyú is a magyarok kezébe került, számos egyenruhával s gabnakészlettel. A horvát csapat

további visszavonulását Surdon és Zákányon át folytatá, s így a népfölkelés gyors és erélyes föllépése által a horvátok ismét a Dráván túlra nyomattak vissza, a fölkelő megyékben a horvát főhadserg minden szállítmánya elfogatott s az utóhadnak ezeréi verettek agyon az elkeseredett népség által.

Nugent visszavonulása után pár nappal Csányi szétbocsátá a somogyi és zalai népfölkelést és Vidos a vasi nemzetőrökkel Szombat helyre vonult vissza, hol ő maga az itteni új fölkelést Csepregen, Szentgyörgyben és Sárváron összpontosítva állítá fel, hogy a lefelé vonuló osztrák tábornok, Theodorovics útját Horvátországba mindaddig elzárja, míg az utána nyomuló magyar dandár eléri őt.

Október 10-én szállták meg a nevezett pontokat s Theodorovics kényszerülve volt ezáltal oldalmenetét Kőszegen át megtenni Stájerhonba, s a magyar földet elhagyni.

I.

Róth elfogatása Ozoránál. Muraközbei vonulás. Letettye, Kottori és Alsó-Dobrova melletti csaták. Friedaui ütközet. Muraköz elhagyása.

September első napjaiban 1848 állítá föl Pesten Perczel Mór az úgynevezett Zrínyi zászlóaljat 35-ik szám alatt, részint pestiekből részint Bécsből érkezett németekből, részint a Pesten állomásozott rendes katonaságból. Perczelt a honvédelmi bizottmány ezen zászlóalj ezredesévé nevezte ki, s a mintegy 150 főből állott, úgynevezett bécsi légiót (Aula) is alája rendelé.

A pákozdi csata alatt Perczel, Teleky parancsa alatt állott a balszárnyon Gárdonynál, a nélkül, hogy részt vett volna a csatában, s a hadseregnek sept. 30-án éjjel történt visszavonulásánál a Baracska mögötti halmokon az utóhadat képezé.

A mint Roth 10,000 főnyi hadteste Fehérvár felé való közeledésének, s Jelasich onnan történt Bécs feléi ellentétes visszavonulásának híre a magyar főhadiszállásra megérkezett, — Perczel ezredest az első elébe küldék, s ugyan-

akkor Begy csapatát Szt.-Fehérvárra rendelték a végből, hogy a főutat elzárja.

Perczel ennél fogva october 2-án Gárdonyba indult, 3-kán Szentivánba. Itt egyesült az Adonyból jövő hadosztálylyal, mely állott az 50-dik számú Hunyady-zászlóaljából, a 48-dik vagy szabolcsi zászlóaljából, 3 század Miklós-huszárból. és két lovassági ágyúból, G ö r g e i Artúr őrnagy parancsnoksága alatt.

E közben Kossuth sept. 19-iki felhívása által minden dunántúli megyében népfölkelés volt rendezve. Tolnamegye, melyen Rothnak átvonulni kellett, tömegesen felállott, s midőn a megyéhez közeledett, Dunaföldvárnál 10,000-nyi fölkelő nép volt összpontosítva. Azon hirre, hogy Roth Pinczehely felé tart, a tolnai sereg Simontornyára vonult és 5000 emberrel szaporodott.

A császári tábornok figyelmét nem kerülte el ezen mozgalom; mindazáltal megvetve a csak kaszák- és vasvillákkal fölfegyverzett néptömeget, october 1-én Pinczehelyről Ozorára vonult hadával, és Slavoniával való összekötetési vonalát, melyen hadkészletti tartaléka jött gyöngye földözet alatt, több menetnyi távol-ságra háta mögött, egészen védtelenül hagyá.

Ez okozá a hadkészletti tartalék s egyéb szállítványok elvesztését, miket a háta mögött fölkeltek baranyai nép foglalt el. Arra nézve, hogy az általános népfölkelést nem kell megvetni, újabb bizonyosságot nyert a horvát tábornok Pinczehelynél, hol valamennyi elmaradozott emberét agyonverte a nép.

Egészen elszigetelten a fölkeltek néptömegek közepett vonult Roth tábornok october 2-kán Kalózra s 3-án Soponyára. Itt már bizonyossá lett a felől, miszerint Jelasich horvát főserégével, mely october elején Bécs felé oldalgott el, nem eszközölheti az egyesülést és hogy útja minden felől el van zárva.

Székesfehérvárnál Begy csapata állott 2500 emberrel, Szentivánnál Perczel 4000-el, Fehérvár és a Balaton közt a veszprémi népfölkelés volt indulóban, a Sióvonalt a somogyi népfölkelés (5000 ember) tartá megszállva, Déghnél 6000 tolnai állott, kik Ozoráról vonultak utána, továbbá Csapó vezérlete alatt 14,000 tolnai nép Ozora, Simontornya és Szentmiklós mellett, s Fehérmegye is egészen talpon állt.

Ily helyzetben minden felől bezárva, a horvát sereg a legnagyobb akadályok közt érkezett october 3-kán Soponyára és egy zászlóal-

ját Haas százados vezénylete alatt Báráandra küldte előre. Perczel értesülve e felől, Szentivánra nyomult közéjük, october 4-kén reggel egy Fehérvár felé irányzott mozdulat által, a midőn Begy csapata is elébe jött, Haas századát egészen elvágta seregétől és fogolylyá tette.

Perczelnek összejövele Philippovics tábornokkal a magyar főhadiszálláson Tácznál sikertelen volt, miután Perczel föltétlen fogyerlerakást kívánt. Erre a horvát sereg még 4-én estve Ozora felé indult vissza. A Dégen állott tolnaiak Roth közeledtével tartalékjokhoz vonultak Ozorára és a Siónáli átmenetelt megszállva tartották. Perczel utánuk húzódott és 5-én Ozora halmain jelent meg a visszavonuló horvát sereg háta mögött.

Ez, a tartós esőben egészen felázott földön tett fárasztó menetek, éhség, ós szomjúság által elcsigázva, s jelen rettentő helyzetében, 30,000 fölingerlett felkelőtől körülvéve, annyira elveszte harczkedvét és bátorságát, hogy daczára tábornokai s tisztjei parancsainak s támadási jeladásának, nem nyúlt fegyveréhez, s így adta meg magát oct. 6-kán a következő föltételek alatt:

1. A katonaság leteszi fegyverét s hónapba kísértetik vissza.

2. Az ágyúkat, lőkészleteket minden köz-kincstári vagyonnal együtt átadják a magyar seregeknek.

3. A főtisztek kardjaik megtartásával hadi foglyokká lesznek.

A horvát sereg, a nép által agyonveritek s a Bárádnál elfogott zászlóalj elvesztése után jelenleg 7800 emberből és 10 ágyúból állt, s mindez Ozoránál a magyarok hatalmába került.

Octob, 7-én és 8-án kísérték el a foglyokat, s a népfölkelést haza bocsátották. Perczel az elfoglalt ágyúk közül 6-ot magához véve, oct. 8-án 3 zászlóalj gyalogsággal, 2 század Miklós-huszárral, s 8 ágyúval Horvátország felé indult, 8-kán Enyingre, 9-kén Kenésére, 10-kén Veszprémbe, hol 11-én s 12-én megpihent, 13-kán Füredre, 13-án s 14-én a gőzhajón Keszthelyre, 15-én Kis-Komáromba, 16-án Kanizsára. Itt a zalai önkéntes 47-dik zászlóalj csatlakozott hozzá.

Azon hírre, hogy a cs. kir. hadsereg Kottorinál s Letenyénél áll, Perczel 17-én két hadoszlopban a Mura felé indult. Az 1½ zászlóaljból, két század huszárból s 4 ágyúból állt első

csapat Szepetnek s Molnári felé vette útját, néhány ágyúlövés után a Murafolyamoni átkelést kieszközölte s a császáriaktól egy ágyút elfoglalt. Alsó-Dobrován, hol az ellen megakart telepedni, utczai harcra került a dolog, mely a horvátok megfutasásával végződött. A magyarok Szent-Máriánál ütöttek táborn.

E közben a második csapat, mely Perczel személyes vezetése alatt 2½ zászlóaljából s 4 ágyúból állott, Becsehelyen át Letenyére nyomult, a császáriak balszárnyának 460 zalai önkéntesseli megkerülése által a Murafolyamoni átkelést szintén kieszközölte és a hátrálókat Turtsistyéig üldözé, mely alkalommal 3 ágyút foglaltak el, s egy Hunyadi gyalogszázad a Kottori felől jövő ellen-csapatból 7 fő tisztet s 760 közembert fogott el. 18-kán mind a két csapat Csáktornyára vonult be, s az osztrák hadsereg Varasdra húzódott vissza.

Ezen állásban maradt Perczel a Drávavonalt megszállva november 8-áig, miután nem volt elég ereje a Dráváni átkelést eszközölni, annyival is inkább, mert Friedauban Burits tábornok 5000 főnyi dandára állott. Azonban Perczel ezen időt, az 56-ik számú (zalai) zászlóalj, s a 60-ik és 61-ik (két somogyi) honvéd

zászlóalj s egy utász-század szervezésére használta fel.

Ez időbe esik a rendelkezhető erőkkel semmi arányban nem álló, haszontalan friedaui hadjárat, nov. 2-kán Perczelt azon hír vétele indítá erre, hogy Burits Csáktornyát szándékozik megtámadni. Ezt megelőzendő Perczel, Csáktornyán kevés őrséget hagyva, a stájer határokat átlépte. A cs. kir. hadsereg előőrsei egészen meglepetve Polstrauból Friedauba vonultak vissza s 50 foglyot vesztek. Burits Friedau előtt állítá föl seregét, azonban néhány ágyúlövés s bal oldalának fenyegetése által, hová egy zászlóalj volt külön elhelyezve, arra bírta öt, hogy Grosz-Szontagba hátráljon.

Perczel megszállta Friedaut, azonban Buritsot nem üldözte tovább azon aggodalomból, nehogy Csáktornyávali összeköttetését elvágják, mi azon esetben, ha a Varasdnál álló cs. k. hadsereg határozottan föllép, könnyen megtörténhetik.

A magyar vezér akkor, a Csáktornyán őrizetül hagyott csapatok, (8 század nemzetőrség, 4 ágyú s egy szárny huszárság) levonásával, csak 4 zászlóaljjal, két század lovassággal s 8 ágyúval rendelkezhetett. Ha a császári sereg

november 4-én Friedau, Várasd- és Légrádnak mind három pontjáról határozott támadást intézett volna, úgy a Nedelitz és Alsó-Dobrova közti hosszú vonalnak oly csekély erővel megtartására még csak gondolni sem lehetett volna és a visszavonulás a Murafolyam mögé komolyabb csata elfogadása nélkül annak idején történik meg.

Azonban ha a Muraközt meg kellett tartani, úgy egy gyors csapással az ellenfélt Friedaunál egészen szét kellett volna verni, s a Csáktornyán hagyott csapatnak Várasd ellen kell vala nyomulnia, s a varasdi hadtest átkelését a Dráván, egész erélylyel meggátolnia.

S miután Perczel a cs. k. hadsereget Grosz-Szontagba nem üldöze, s Csáktornyán még csak a Festeticsféle várat sem erősíté meg, így nedelitz-i visszahúzóási vonalát egészen feladta, mi őt nagy veszélybe döntheté, hogy ha az osztrák vezérek gyorsan háta mögé kerülnek.

A horvát vezérnek, ki Varasdon az egész népségnek parancsolt és több ágyúval rendelkezett, Perczel vigyázatlan bevonulása Friedauba nem kerülheté el figyelmét, sőt ha neki

magának nem is voltak tudósítói, mi a mura-közi rokon népfajnál nem volt nehéz, a november 3-iki ágyúzás Friedaunál eléggé tudatta ő vele. A varasdi hidnak gyors helyreállítása tehát, melyről csak a talpfákat szedték el, oly állásba helyezhette volna őt, hogy a Perczel háta mögött csak 1½ órányira fekvő Nedelitz helységet megszállhatá, míg Burits szemközt intézve támadást, Perczelt két tűz közé szoríthatá és biztos megsemmisítését eszközölhetete volna. — Egy zászlóalj elég leendett a hátul fekvő Csáktornyát schakban tartani; azonban a császáriak elmulaszták ezt tenni és Perczel 6-án veszély nélkül tért vissza Csáktornyára.

A bekövetkezett esős idő s a Murának erős kiáradása, s a sziget könnyen történhető elözönlése s a Murahíd elszakaszthatása miatti aggodalom arra bírta Perczelt, hogy hadtestével nov. 8-án a Mura mögé vonuljon vissza s a Lendvától Molnáriig kinyúló védelmi állást, a zömmel Letenyét foglalja el.

II.

**Hadműködési állás Lendván és Letenyén. —
A főszereghezi elindulás. — Ütközet Mórnál
és hátrálás Pestre.**

A december elején Ausztriában, Stájerhonban és Horvátországban történt hadi készületek arra bírták Perczelt, hogy mint már mondva volt, december 11-én hadteste zömével Lendva és Letenye mellett foglaljon el állást. A Muráni átmenetek szemügygyel tartása s megőrzése a Szekulics alatti tartalékra bízott.

Ámde a mint decz. 16-án a császári főhad-sereg Windischgratz alatt Magyarországra bejött és Görgei hadserege hátrálni kezdett, Perczel parancsot kapott, hogy ezzel találkozzék s tegye magát érintkezésbe. Ennélfogva ő decz. 19-én indult el hadtestével a 35-ik, 47-ik zalai, 48-ik szabolcsi, 50-ik Hunyady-honvédzászlóaljakkal, 1 század utászszal, 1 század Miklós-huszárral, 1 század Sándor-huszárral, 2 század császár-huszárral, $\frac{1}{2}$ század Radetzky-huszárral, s 16 ágyúval.

A menet a következő állomásokon át ment végbe: 19-én Cseszeg, 20-án Lövvő, 21-én Körmen, 22-én pihenés. Körmeden parancsot kapott Perczel, hogy a marczali vonalnak tartson és hadát jobbról a főszereg balszárnyával egyesítve Pápán, miután ez Győrnél veendő állást.

E szerint 23-án Rumra (?), 24-én Jánosházára ment, hol parancsot vett gyorsan Pápára vonulni, és a főhadereg védtelen oldalát fődözni. Azonban a helyett, hogy 25-én Pápára sietett volna, Perczel ez napon csak Devecserre ért, s 26-án Pápára. Késő és már lehetlen volt a parancs szerint Téthnél, a Görgei hadsergének baloldalába nyomuló Jelasich bánnak elébe állani, és így a távolabbi visszavonulást kellett választani. 27-én Tamásiba, 28-án Kis-Bérre mentek, hol a főszereg által kiküldött portyázó csapat, a pesti zászlóalj, 2 század Miklós-huszár s egy lovassági üteg csatlakozott hozzá. Itt egyesült tehát Perczel hadteste a főszereggel s most már annak balszárnyát képezé.

Görgei terve szerint, mely a császári hadsereg menetének lehető hátráltatását tűzte ki célul, a rendeletnél fogva Perczelnek 30-án reggel a Sárkány melletti halmokat kellett

megszállnia, s ez előnyös állásban a csatát elfogadnia, míg a főserég a neszmélyi, tatai, bánhidai és kömlödi vonalt tartja fen. További visszavonulás esetében a balszárnynak Lovasberényen s Martonvásáron át a Baracska mögötti halmokon kell állást foglalnia.

Perczel, mint a tábornoki rangban Görgeinél idősb, ezen rendelethez nem tartotta magát, hanem 30-án Mórig ment hadtestével, hol csapatait beszállásolá, s előőrseit a várostól csekély távolnyira állítá fel.

És így az uraló magaslatot az uralt állással cserélte föl és a cs. k. hadsereg jelentékeny túlnyomóságának még a területi előnyt is átengedé.

A Kisbérnél kapott erősítéssel e hadtest ft zászlóaljából, 6¹/₂ lovasszázadból és 24 ágyúból állott. Mór a Csókahegy oldalában fekszik, egy szűk völgyben, az emelkedett völgyrész, melyen e mezőváros fekszik, három oldalra hajlik le gyöngéden, és éjszak felé az átellenben fekvő sárkányi hegyhát halmaival egy öblöt képez, melyet a főút egyenes vonalban vág keresztül, a völgyet környező halmok erdővel vannak benöve, melyből az országút a helységtől mintegy 1000 lépésnyire kanyarodik kifelé.

Az erdő-szoros kinyílására e szerint a móri magaslatról hatályosan lehet lődözni. Ámde a császári sereg nem csupán az országúthoz kötö magát, s miután az erdő kelet felől még az ágyúkra nézve is könnyen járható volt, azon fölül a móri állást az átellenben fekvő magaslatról uralni lehetett, s belátva azt is, hogy állása veszélyezve van, Perczel visszavonulását már épen folytatni akará Lovasberény felé. De épen akkor, midőn a csapatok már elindulásra készültek, a kormánytól sürgöny érkezett, hogy minden áron s a hol csak lehet, fogadjon el csatát.

A nélkül, hogy megfontolta volna, miként ez mostani állásában serge megsemmisítését vonhatja maga után, még is megállapodott s bevárta a közalgő cs. sereget. Hogy azonban közeledése a veszélyes baloldalban megnehezítve legyen, az utász század ki volt küldve az ut bevágása végett, a jobb szárny fbdözése végett egy csapat huszárság a Sárkányba vezető erdő- és hegyúton küldetett Ordód felé.

9 óra tájban délelött, decz. 31-én jelent meg a cs. hadsereg csapatainak eleje, mely nehéz lovasságból állt, az erdőség nyilasánál, s a magyarok néhány lövésére visszavonult az

úttól balra levő tisztásra. Az utászok felhagytak munkájokkal és Mórra vonultak vissza. A császáriak csak lassan fejték ki erejüket, de az országút kelet felőli erdőségét több és több gyalogság szállta meg, a nélkül, hogy a magyar tábornok bármi módon megkísérelte volna ezen előre törő mozgalom meggátlását. Csak két óra elteltével parancsolá meg az erdő megtámadását, mely végre az 50-ik zászlóalj s a lovas üteg nyomult előre. A cs. k. hadsereg még nem fejlődött ki egészen; a támadás sikerült s az erdő széle be volt véve. Azonban a lovassági üteg, melynek a zászlóalj támadását gyámolítania kellett volna, egy, az erdőből oldalt kijövő üteg által csakhamar visszavonulásra lőn kényszerítve, mit oly gyors robajjal eszközölt, hogy nemcsak az ostromló zászlóaljat is szintén hátrálásra ragadta el magával, hanem a középpontban álló 35-ik zászlóaljat is zavarba hozta. A cs. k. hadsereg ütegei erős tüzelése és a 35-ik zászlóalj ingadozását felhasználó császári lovasság, mely rohammal tört előre, képes volt az 50-ik és 30-ik zászlóaljat megfutamítani. A gyalogság gyorsan a városba vonult, de ezt is elhagyá, a mint az osztrák lovasság egy sikerült roham után előre nyo-

múlt s rendetlen futással szóródott szét, a város védelmére szánt gyalogütegtől 4 ágyút elfoglaltak s a tüzéreket lekaszabolták, a két tartalékágyú is elveszett.

Perczel az ütközet meggondolatlan elfogadása által, — melyben erejéhez képest kellő ellentállást nem fejtett ki — sok halottat, 1000 foglyot s több ágyút veszített, s a főhadserg balszárnyától el hagyta magát vágatni. Hadtestének romjait csak Pesten lehetett összeszedni, hová vad futással siettek. Ezen csapás által Görgei azon terve, hogy Buda előtt még egy döntő csatát vívand, meg volt hiúsítva. Egyedül a 47-ik zászlóalj és a $\frac{1}{2}$ gyalog üteg vonult jó rendben Csákvárra, hol Karger dandarához csatlakozott s ezzel együtt Pestre érkezett.

Perczel hadtestének szétszórt részei Hansabégen is összpontosultak, s attól lehetett tartani, hogy egészen fel fog az oszolni. Azért hát parancsot vett, hogy Pesten újra szervezze azt. Január 1-ső napján 1849-ben Pestre vonult, hol 2 nap alatt a nyert segélyerő által képes volt hadtestét 4-én Budánál felállítani, s a főhadserg Váczrai visszavonulását fődözni.

III.

A tartalékhad visszavonulása Nagy-Kanizsáról Czeplédre.

Perczel hadtestének tartaléka Szekulics alatt, Perczelnek Lendvára történt elindulása után, letenyei állását elhagyá, s csapatait Kanizsán összpontosítá, hogy itt elszállásolja magát. Azonban már decz. 24-én parancsot vett Szekulics őrnagy, hogy a tartalékkal Nagy-vázsony ba menjen.

Ennélfogva Keszthelyen s Tapolczán át Nagy-Vázsonyba vonult s innen 30-án Palotára, honnan a móri veszteség hírének vételére csak 4 órai pihenés után 31-én 2 órakor Lepsénybe érkezett. A menetet szakadatlanul folytatá Sárosd, Perkáta és Duna-Pentele felé a Dunán át Dömsödre, hová Szekulics január 2-án 1849, az 56-ik s 60-ik zászlóaljjal, 1 század Miklós-huszárral, s egy 6 fontos üteggel megérkezett. A 44-ik és 61-ik zászlóalj Perkátánál elvált tőlük, s Pestre vonulván, Perczelhez csatlakozott. Egyetértőleg Perczel hadtestével, Szeku-

lics 4-én Kun-Szent-Miklósra, 5-én Örkénybe, 6-án Czeglédre ment, hol 7-én az oda érkezett Perczellel egyesült.

Perczel visszavonulása a Tisza mögé; csaták Szolnoknál és Czeglédnél.

A január 2-án 1849-ben Pesten tartott haditanácsban elhatározták, hogy a hadsereg oszolja meg s Görgei tábornok Felső-Magyarországba, Perczel a Tisza mögé vonuljon. Mint már említve volt, e szerint az utóbbi a 4-éről 5-ikre forduló éjjel, miután a császári hadsereg a budai hegyeken mutatkozott, Pestre vonult s Görgei hadtestének két zászlóalját, melyek előőrsön állottak, magához csatolta. Rövid pihenés után Üllő felé folytató menetet, anélkül hogy az ellen legkevésbé is háborgatta volna. 6-án Pilisre ment, 7-én Czeglédre, hol Szekulicscsal egyesült; — két napig maradt itt, hogy hadtestét, melynek eddig taktikai beosztása nem volt, kellően rendezze.

9-én a sereg zöme Abonyba indult, Hertelendy csapata mint utóhad Czeglédre maradt, — 10-én a zöm Szolnokba, az utóhad Abonyba.

Szolnokon. Répási tábornok, Perczel és Kollman hadi tanácsot tartottak. Az utóbbi azt tanácsolta, hogy a Tiszánál Cibakházát és Törökszentmiklóst szállják meg és a Tiszavonalt minden áron tartsák fön, míg a felvonulásra parancsot kapott bánáti hadsereg meg nem érkezik.

Perczel azonban nem fogadta el e tanácsot, hanem az egész Tiszavonalt födözetlenül hagyá, s Debreczen felé vette útját, s hadtestét Debreczenbe s környékén akarta elhelyezni. Ennél fogva 11-én Törökszentmiklósra, 12-én Kisújszállásra, 13-án Karczagra, 14-én Nádudvarra ment — s a főhadiszállás itt maradt. A Donmiguelek 1 zászlóalja Péterváradról jöve itt csatlakozott a hadsereghez, ellenben a Hunyadi és Zrinyi-zászlóaljak maradványai Újvárosba mentek, hogy ott kiegészítsék magukat.

Karczagon Perczel 19-éig egészen tétlenül maradt. A tartalékhadtest név alatt fenállott csapatokat a minisztériumhoz hivatott Répási tábornok Asbóth alezredesnek adta át, ki akkor Debreczenben mint katonai parancsnok működött. — Ezen tartalékhad Újvárosban gyülekezett s ugyanott egészíték ki s fegyverezték föl.

Perczel hadtestét a tisztainak nevezték el, melyhez Kazinczy ezredes 2 osztály császár huszárral, 1 vadász zászlóaljjal, és egy zászlóalj Preuszen-gyalogsággal csatlakozott. A kormány boszankodva Perczelnek majdnem Debreczen kapujáig való hátrálása fölött, a legszigorúbban megparancsolá neki, hogy azonnal forduljon vissza és Szolnokot minden áron foglalja el.

Ennek következtében Hertelendy osztálya Kisújszállásra, Szekulics Karczagra, Kazinczy Kunhegyesre ment 20-án, — 21-én Törökszentmiklósra s Kisújszállásra. A mint az előhad *m* T.-Szentmiklós közelébe jött, egyes vasas őrzőjáratokat vett észre. A kémlelésből kitűnt, hogy Szolnokról csak egy csapat jött át élelmi készletek beszerzése végett. Kémek jelentették, hogy Szolnokot csak egy lovassági dandár, egy lovas- és egy röppentyű-üteggel tartja megszállva, mely csak Török-Szent-Miklós felé küld ki előőrseket, és a Zagyvát földözetlenül hagyá.

Ennélfogva Perczel elhatározá, hogy ezen dandárt megrohanás által fogja helyéből kiszorítani. — Hertelendy hadosztálya parancsot vett tehát az iránt, hogy a szandai csárdáig

nyomuljon előre, oda érve, a megkerülő csapatot, mely Fegyverneknél a befagyott Tiszán kel át, két lövés által megérkeztéről tudósítsa, s ezen jel viszonzása után vele együtt Szolnokot támadja meg. — Kazinczynak, ki a megkerülő csapatot vezénylé, Tiszabőnél kellett a Tiszán átkelni, 22-én a Zagyván és Szolnokot hátulról megtámadnia, míg Hertelendy szemközt támad. — A tartalék-dandár Perczel Miklós alatt Hertelendy hadosztályát követé, és Szekulics Ujszállásról Törökszentmiklósig vonult.

Ezen rendelet teljesítésével Hertelendy 22-én indult el Törökszentmiklósról, s délután 1 óra tájban ért a szandai csárdához. A császári előőrseket elűzték. Az előhad egészen a szolnoki hídig üldözte őket, hol néhány röppentyűlövésre visszavonultak. Az osztály az alatt csatarendben nyomult előre, a jellövés megtörtént, de nem viszonztatott, a túlsó partra küldött legénység jelentvén, hogy a megkerülő csapatot nem bírja föltalálni.

Erre Hertelendy alezredes a töltésnek mind a két oldalán előrenyomult, a nélkül, hogy a viszonzandó jeladást bevárná, a Würtemberg-huszár ezred élén egy lovassági üteggel ügetve

lovagolt a híd felé, a tiszáninnyi parton állott cs. k. lovas csapatot elűzte állásából, s a híd előtt megállapodott. Ismételve kiküldött czirkálók azon tudósítást hozták, hogy a császáriak elhagyják a várost.

Ugyanakkor ágyúzás kezdődött Szolnok mögött, mi arra bírta Hertelendyt, hogy a hidon áttörjön, mit kieszközölvén, a hátráló utóhadat támadta meg rohammal. Kazinczy a sűrű ködben eltévedt csapatával, későn érkezett meg s azon hibát követte el, hogy a császáriakat Abonytól elvágni akarván, jobbra még távolabb tért Szolnoktól, a helyett hogy rögtön a hátráló ellenre ütött volna.

A cs. k. hadsereg a legnagyobb rendben ment Abonyba üldözői elől, s még az napon visszavonult Czeplédre. 10 fogoly s néhány ló esett zsákmányul a magyar seregnek.

22-én pihenő nap volt Szolnokon, Szekulics hadosztálya szintén bevonult. Dembinszky tábornok ugyanaz nap Szolnokra érkezett, a kormány oly megbízásával, hogy Perczelt tanácsaival támogassa. Ez készséggel fogadta őt és Dembinszky a Czepléd elleni csata intézésében részt vőn.

A támadás terve elkészült, és még éjjel

23-án Abonyba ment az előhad, — Kazinczy Perczel Miklóssal Törtelre. 24-én Hertelendyhez parancs jött, hogy az ellent Czegléden támadja meg, ki azalatt egy zászlóalj vadászt is vett magához, és további erősítést várt. Kazinczynak Törtei felől kellett a támadást gyámolítania, és Szekulicsnak Abonyba vonulnia.

Hertelendy a császáriakat csatarendben felállítva találta Czegléd előtt. A csata elkezdődött, de az ellenfél látva a túlnyomó hatalmat, az ágyútüzelés rövid viszonzása után rendben visszavonult. Egy gránátos zászlóalj[^] mely ugyanakkor érkezett meg a vasúton, s a kocsikból már épen ki akart szállani, a vasúton tüstént visszafordult. A huszárok üldözőbe vették a cs. kir. hadsereget, és éjjel azon jelentést hozták, hogy az Albertiig vonult vissza.

Másnap azon tudósítás érkezett, hogy e helységet is elhagyá, s minden csapatjukat Üllőn összpontosítják. Perczelnek szándéka volt Szolnokon őrséget hagyva hátra, a sereg nagyobb részével Jászapátin, Hevesen át a felső Tiszához vonulni, ott hadát Klapkáéval *egyesíté*, Schlik ellen működni, s a Görgeiveli

összeköttest megkönnyíteni. Ezen tervhez annyival inkább ragaszkodott, mert Vécsey és Damjanics tábornokok parancsot kaptak, hogy az első Szegedről Czibakházára, az utóbbi a Bánátból Szentesre vonuljon.

Azonban a kormánytól Czeglédre jött parancs meghíúsítá ezen terv kivitelét. Ugyanis a Tiszafüreden az ottani híd védelmére álló csapat, 2 század Hunyady, s a pesti egyetemi fiatalság légiója, s egy szárny huszárság, a mint Poroszlóról Tiszafüredre vivő töltésen egy chevauxlegers-őrjárat mutatkozott, ezt a Pestről Gyöngyösön át jövő Szulzig hadtest előhadának tartván, állását elhagyá, a tiszafüredi hidat födetlenül hagyta s Újvárosra vonult vissza, a a kormányt akként tudósítá, miként az ellen Tiszafürednél átkelt a hidon. A kormány hitelt adva ez álhirnek, miután Debreczen előtt semmi csapat nem állt, szorultságában azt rendelte, hogy Perczel hadteste ismét a Tisza mögé vonuljon vissza Debreczen fődözése végett.

Perczel erre január 25-én Szolnokig jött, s itt vették a tudósítást, miszerint a kormány a vett jelentés valótlansága felől meggyőződve, az előbbi parancsnokot letette, és Asbóth alez-

redest a tartalékhad fölfegyverzett részével Tiszafüredre rendelte.

Perczel most ismét Szolnokon akart átszörongani, előbbi működését újra folytatandó. Ekkor mutatá be Dembinszky a kormány azon parancsát, mely őt a tiszai összes csapatok fővezérévé nevezte ki és felhatalmazta, hogy Perczel hadtestéből 4000 embert Tokajba indítson el.

Perczel megbántva érezvén magát a kormány ezen tette által, hadtestét nem akará megosztani, s Dembinszkyvel történt viharos szóváltás után, egészen leköszönt állásáról.

Másnap testvére-, Miklóssal együtt elhagyá hadtestét és csak mártiushó közepén vállalt el ismét parancsnokságot a déli hadseregnél.

A hadtest 26-án Szolnokról Törökszentmiklósra ment Dembinszky vezérlete alatt, ki a szolnoki hidat leégetteté, jóllehet a Tisza keményen be volt fagyva, az ellen Alberti mögötti állásából nem mozdult ki, és a déli hadseregből jelentékeny csapattömegek jöttek fölfelé.

27-én egy zászlóalj Preuszen-gyalogság, 1 zászlóalj Zanini, a 44-ik és 47-ik honvéd zász-

lőalj, egy utász zászlóalj, a bécsi légió, 1 század Koburg huszár, 1 század Lehel-huszár, 2 század császár huszár, egy 6 fontos gyalog üteg, Kazinczy alezredes vezérlete alatt Tokajba ment, s a hadtest többi részét az ezalatt Törökszentmiklóásra érkezett Répásy tábornoknak adták át.

Felső- Magyarországi hadműveletek.

*Pulszky, Mészáros és Klapka vezérlete alatt vagyis
a budaméri, kassai és tarczali csaták leírása.*

Midőn Ausztria elhatározd Magyarország függetlenségét s az 1848-iki országgyűlésnek maga V-ik Ferdinánd által szentesített törvényeit fegyveres erővel visszavenni, mit először is Jellasich bánnak császári altér egová történt kinevezésével tanusított, — két osztrák hadtest tört be Felső-Magyarországba, egyik Simunich altábornagy alatt októberben, a másik Schlick altábornagy alatt novemberben, az első a közép Vág völgybe, a második Komarnik- és Grábnál Dukla közelében Sárosme gyébe nyomulván be.

A magyar csapatok első összpontosítása s csatázása Budaméernél.

Pulszky, mint nemzetőrségi alezredes, Felső - Magyarország s különösen Sáros- és Abaujmegyék védelmi szervezésével bizatván meg, mind a mellett, hogy a nemzetőrség támogatása s a komarniki, zborrói és grábi szoros utak megszállása végett rendes katonai csapatokért folyamodott, nem teljesíték kívánatát.

A mozgó nemzetőrség felállítása s alkalmazása körül kifejtett működése nem volt elégséges, sőt a sárosmegyei kormánybiztos, Irányi azon jóhiszemű képzelődésben ringatta magát, mintha a császáriak Dukla körül csak figyelő hadtestet állítottak volna fel a végett, hogy a lengyel fiatalságot a fölkeléstől tartóztassák vissza, — és így midőn Schlick a nevezett útszorosokhoz ért, egészen megszállatlanul találta azokat és minden ellentállás nélkül nyomult Eperjesig. A felső megyék, Szepesség és Gömör kivételével, vagy nem magyar érzelműek, vagy közönyösök voltak, tehát tétlenül

viselték magukat; — a kormány, valamint Pulszky sem volt eléggé erélyes, s így ő Schlick 10,000 emberből, Fiedler, Pergen és Deym tábornokok alatti három dandárból állott hadserege ellenében csak 1500 nemzetőrrel s 11 ágyúval rendelkezett, s e csekély erővel Eperjes előtt, hol mint é vidék kulcspontjánál foglalt állást, természetesen legkisebb csatába sem bocsátkozhatott, hanem kénytelen volt vissza vonulni Kassára.

Itt már az abaúji s részben a borsodi fölkelő néphadat is felállíták, az épen ekkor szervezett, de egészen gyakorlatlan 42-ik honvédezászlóalj, a Thorsinczky vezénylete alatt állott lengyel legio, s a 20-ik honvédezászlóalj is ide csatlakozott, s így Pulszky körül hamarjában egész hadtest gyűlt össze, t. i. 9000 gyalog, 50 lovas nemzetőr s 15 ágyú. E gyakorlatlan néppel foglalt ő állást a kassai hegy alatt dec. 18-án, 1848-ban.

A balszárny Haller, nemzetőri őrnagy alatt a Tehány és Budamér közt fekvő erdőt foglalta el, a középpont Gedeon őrnagy a 42-dik zászlóalj parancsnoka alatt és a jobbszárny Bányafy, nemzetőri őrnagy alatt a Budamér fölötti magaslatokat szállották meg

fent az utolsó karanyarulatnál, — 4 század és ágyú a tetényi útszorost foglalta el és S o ó s, nemzetőri őrnagy a jobb szárny fődözéseül 2000 emberrel Vajkócz felé volt külön elhelyezve.

Ezen állás ugyan az uraló magaslatokra s a hegyes völgyes talajra nézve előnyös volt, azonban Pulszky rosszul helyezte el rajta csapatait.

A balszárny oly nagy terjedelmű vonalon volt felállítva, hogy rendes katonaság könnyen áttörhette s úgy aztán a sereg zömét is könnyen szétszórhatta. Maga Tehány minden őszeköttetés nélkül állt, — mert ha az ellen az utszoros bevételére fordítja erejét, legrövidebb útja nyilik Kassára s hamarabb ott van, mint Pulszky visszavonulását eszközölheti. De csapatai elhelyezésének főhibája az volt, hogy Pulszky felállítása a Budamérről támadólag előrenyomuló ellent nem szemközt s ágyúinak teljes erejével, hanem baloldalt fogadá, azon balhitben lévén, hogy a császáriak a hegy tövében kezdődő falucskáról fognak nyomulni s a magyar állást hegynek fölfelé menve fogja megtámadni.

Schlick december 10-én indult ki Eperjes-

ről, Fidler dandára 11-kén Letmesnél balfelé vette útját a Hernátvölgybe, a Tehány és Budamér közti erdőt megkerülte s egyenesen Tehányba vonult.

Maga Schlick a többi két, Pergen- és Deym-dandárral délben a magyar had szeme láttára vonult be Budamérbe.

Pulszky akarata ellenére is, táborkari főtisztje, a 3 fontos üteget és a 6 fontos félüteget elvette az oly hibáson felállított magyar hadsereg középpontjától s egyiket az országútra, másikat balról egy dombra állítá fel, úgy hogy e helyről uraivá lettek a térnek.

Schlick altábornagy táborkarával első lovagolt ki Budamérből a magyar had állásának kiismerése végett s a balfelől lévő magyar ágyúk tüzelésének daczára példás rendben vezette ki csapatait külön szakaszokban a helységből s Tehány felé keletnek két csatarendben állítá fel azokat, míg a lovasság a völgyben nyugat felé nyomult előre. A középpontból egy hat fontos üteget állított fel s oly jó sikerrel lödözteté a magyar telepet, hogy ennek egy 6 fontos ágyúját haszonvehetlenné tette, a többit pedig visszavonulásra kényszeríté. Erre a két első zászlóalj azonnal balra

rohammal támadta meg az erdőt s Haller embereit szétverte.

Schlick ezen bátor és sikeres föllépése úgy megdöbbsenté az összes nemzetőrséget, hogy az futásnak eredt s nem lehetett többé feltartóztatni. A 42-ik honvédszászlóalj s a 20-ik két százada az ágyúkkal együtt rendben vonultak vissza Kassára, s innen haladék nélkül a miskolci országútra egész Szináig, hol a lengyel légióval s a Tehánynál állott 4 századdal egyesültek.

Schlick lovassága nem volt oly szerencsés. A magyar had visszavonulását akarta ez elvágni, s miután Széplak alatt a Hernáton átkelt, új-Bárczánál a lengyel légióra bukkant, mely az országúton lévő vendéglő állásában volt elrejtve. Ezek a két osztályból állott császári lovasságot közel engedték jönni magukhoz s 180 ember egyszerre rájuk suté fegyverét, úgy hogy ez összlövésre parancsnokuk, Concorregio alezredes, meg egy más főtiszt s mintegy 30 ember azonnal halva maradt s Skudier táborkari százados megsebesült s elfogatott s az egész lovasság szét volt verve. A lengyel légió Pulszky hátrálásáról értesülve a legnagyobb rendben vonult Szinára.

Pulszky egyedül a két zászlóalj- s a lengyel légióval s az ágyúkkal, (mert Soós őrnagy Vajkócnál az első ágyúlövésre elhagyá állomását a 2000 nemzetőrrel együtt), — egészen Miskolczig vonult vissza s az utócsapatnak megparancsolá, hogy minden hidat rontsanak el.

II-ik IDŐSZAK.
**A hadseregnek Mészáros általi
 újjászervezése.**

(A szikszói és kassai csaták. Visszavonulás Miskolcra.)

Az osztrák hadtest 11-én Kassára vonult s hibázott abban, miként a helyett, hogy határozottan s gyorsan előrenyomult volna, ugyanott megállapodott s lehetővé tette azt, hogy Mészáros tábornok és hadügyér 18-kán Miskolcra érkezve, a közép Duna és Tisza vidékén akkor felállított honvédzászlóaljakat összpontosítá ott s egy, ha nem is begyakorlott, de mégis meglehetősen fölfegyverzett éa szervezett, 10,000 főnyi hadtestet állított fel decz. 20-án, melynek létszáma a következő volt:

A 17-ik, 20-ik, 42-ik, 43-ik, 52-ik, 26-ik honvéd zászlóaljak.

Az egri, borsodi és mezőtúri önkéntesek.

1 század Ferdinánd, 2 század Lehel, 1 század Coburg, 1 század Würtemberg huszárok, 6 század hevesi lovas nemzetőr.

Azon kívül 3 portyázó csapat, különösen a beregiek Rupaics alatt, a 21-dik honvédzász-

lőaljjal, az ungi és beregi nemzetőrséggel, s félüteg 3 fontossal.

A szepesiek Driska alatt a 19-ik honvédszászlóaljjal és 2 század szepesi vadászszal, s egy 6 fontos üteggel.

Thorsinczky a lengyel légióval s az abauji és zempléni önkéntesekkel.

Összesen véve 8600 gyalogság, 1600 lovas s 25 ágyú.

A kormány által sürgetve és Schlicknek Kassáni megállapodása által bátorítva, Mészáros támadólag lépett föl, a Driska- és Rapaics-féle két portyázó csapatot az ellen háta mögé küldötte ki, az elsőt Berkibe, az utolsót Sóvárra azon parancscsal, hogy január 1-én Eperjest támadják meg és onnan a hát mögött Kassa felé működjenek, ez által az ellen erejét megosztva, — ő maga decz. 21-kén indult ki Miskolcra és előőrsei 24-kén Forróra érkeztek.

Thorsinczky őrnagyot Gálszécsre küldték, Schlicket oldalról fenyegetendő.

Schlick értesülve Mészáros jövetele s egész terve felől, a Fidler dandárt Kassán hagyá, míg Pergen- és Deym dandárok decz. 26-kán

(1848) Nagy-Enyiczkére, 27-kén Pergen dandára Forróig, Deym dandára Alsó-Novajig nyomult. — A magyar hadsereg előőrsi parancsnoka Rembovszky őrnagy, a nélkül, hogy csatába keveredett volna, visszatért a Szikszó mögötti állomásra, hol Mészáros tábornok csatát vivni el volt határozva.

A 26-ik zászlóalj Alsó-Vadászra küldetett Szikszó megkerülését gátolandó.

Egy, 1000 gyalogból s 200 lovasból állt külön csapat Perczel Sándor őrnagy alatt Sajó-Szentpéterre volt kiküldve, hogy bizonyosságot szerezzen a felől, váljon a 3-dik Kassán maradt Fidler dandár nem nyomul-e előre Tornán át baloldalról, — s ez esetben a dandárt tartóztassa fel, ellenkező esetben pedig 28-án Alsó-Vadászra vonuljon, s ha Szikszónál csatára kerül a dolog, az ellent jobb oldalon támadja meg.

Minden más magyar csapat a szikszói hegyen foglalt állást.

Decz. 28-án az osztrák előcsapatok valóban bevonultak Kis-Aszalóba s az előőrsi csatában visszanyomták a magyarokat. Azalatt Schlick Pergen dandárát Alsó-Vadászra küldte, az ott

álló 15-ik zászlóaljat megtámadta, szétverte és 1 századot fogolylyá tett, a többiek a szikszói főállásra vonultak.

Mészáros következőleg volt elhelyezve: A balszárny Rembovszky alatt az erdővel borított hegyormon állt, és a szőlővel beültetett dombokon az országút felé megczövekelve magát, és a 19-ik zászlóalj, a lengyel légió, az egri önkéntesek, s egy század Lehel-huszár s félüteg 6 fontos képezek azt.

A 26-ik és 42-ik honvéd zászlóaljak, a borsodi önkénytesek, és egy 3 fontos üteg állott a középpontban. Pulszky főparancsnokuk alatt az országúton jobbról balról. A jobb szárny a völgyben a Hernát és dombsorok mélyedései közt a lovasságra nézve kedvező térségen el, helyezve 1 osztály Lehel, 1 század Koburghuszár és félüteg 6 fontos s fél lovas ütegből állt Bobory őrnagy alatt, a 20-ik és 43-ik honvédzászlóaljak a hevesi gyalog és lovas nemzetőrök, félüteg 6 fontossal a centrum mögött a tartalékhadat képezek.

E helyzetben várták az ellent, ki a 15-ik zászlóaljat szétvert Pergen-dandárral a magyar sereg balszárnya, Deym dandára Szikszón át a

középpont felé irányzá menetét. Mind a két dandár egyesült Szikszó előtt s csatarendben nyomult előre.

A Deym-dandár az országúton jobbról balról, a gyalogság, zárt osztálycsapatokban, a lovasság szemközt arczvonalba a balszárnyon, az ágyúk a középpontban.

A 7000 emberből állt osztrák sereg a nélkül, hogy támadott volna, majdnem egy óráig állt e helyzetben lábhoz téve fegyverét.

Mészáros belátá azt, hogy a részéröli előnyomulás a gyakorlatlan csapatokkal, ezeknek csakhamari szétrobbantását vonná maga után, s csak kedvező állásától remélt szerencsés sikert; — mindazáltal az ellent ki akará tétlenségéből mozdítani, s azért a 6 fontos gyalog s 6 fontos lovas fél-félütegeket az országúton előrenyomulni rendelte ágyúlövésnyi távolságra, a Lehel huszárok földözete alatt, s megkezdeté a tüzelést. Ezen lovassági osztály szükségtelen kitevésének az volt a következése, hogy a császáriak állásának középpontjából a 12 fontos üteg azonnal gránátokat vetett közéjük s az egészen gyakorlatlan, s fiatal lovakon ülő huszárokat zavarba hozta, s rendetlen visszavonulásra kényszeríté. A Koburg-huszárok

tüstént oda küldött százada némileg helyreálító a rendet, és sem az ellen, ki nem kedvező állásából a magyar hadsereg igen előnyös helyzetű középpontját nem akarta erőlködve megtámadni, sem Mészáros nem folytatá itt a harczot.

A balszárnyon egy század chevauxlegers vágatott elő a végből, hogy az előre nyomult fél gyalogüteget elfoglalja, azonban az egy töltés szélén elrejtve állt, három fontos félüteg teljes töltésű kartácscsal oly jó sikerrel működtek ellenök, miszerint több halott hátrahagyásával kénytelenek voltak előbbi állásukba visszavonulni. — Ugyanakkor, midőn ezen század előre tört, 1 zászlóalj gyalogság s fél üteg röppentyű a magyar állás legszélső jobb szárnyát osztálycsapatokbani rohammal támadta meg, azonban a velők szemközt álló lengyel légió s a 17-ik honvédzászlóalj vitézül fogadták s visszaverték őket. Mészáros még a 26-ik zászlóaljat küldé ki a középpontból a balszárny gyámolítására, melyet még két császári zászlóalj támadott meg, de ezeket is visszaverték. — E közben beesteledett, s egyik fél sem akart döntő ütközetbe bocsátkozni.

Egy, a Perczel csapata felé még délelőtt a

harcz kezdetekor kiküldött őrzőjárat épen estve felé azon jelentéssel érkezett meg, hogy Perczel csapatát nem találta föl, azonban a magyar had állása balszárnyon egy ellenséges csapat által körül van véve, mely Sajó-Vámos felé irányozza menetét. Ezen tudósítás következtében határozta el Mészáros az éj bevétele után a Sajófolyam mögötti visszavonulást, mi reggeli 6 óra tájban a legnagyobb rendben végbement. Arnótot a 26-ik zászlóalj, s 1 század Hunyady huszár, s 6 fontos fél lovas üteg; Felső-Zsolczát a 20-ik s 17-ik zászlóalj, s egy század Koburg huszár s a 3 fontos üteg tartá megszállva, — minden más csapat Miskolczra vonult.

Perczel azonban csakugyan, még mielőtt beesteledett volna, Alsó-Vadászra érkezett, de itt egy futártól azon utasítást kapta, hogy Szirma-Besenyőre vonuljon vissza; miután a sereg zöme állását elhagyá s Miskolczra megy, — s ő aztán ahhoz tartotta magát.

Ebből látható, miként Mészáros már kezdetben a Lehel-huszárok visszavonulásakor ingadozva nem bizott a sikerben. Ha igaz az, hogy a magyar, had ágyúk tekintetében csak oly erős volt, mint a császári, tehát várni lehetett hogy miután Perczel az ellen oldalán annak

idejéén megérkezett, az öszpontosított magyar 4-gyuk egyesült tüze az ellen középpontját meg-ingatta volna, és a magukat vitézül viselt zászlóaljok azonnal előrenyomulása le a dom-bokról, — valamint a fiatal lovasság gyors rohama (de nem az ellen ágyútüzének ki-tevése), biztos sikert vívott volna ki s a csapatok bátorságát emelendé; — míg ellenkezőleg szük-ségtelen visszavonulása lehangoló, demorali-zálta őket. Hozzájáríjlván még az is, hogy az őrjárat jelentése hamis volt, s az általuk látott csapat nem más, mint Perczelé volt.

Az osztrák hadsereg nemcsak hogy nem üldözte a magyart, de sőt meggyőződven a fe-lől, miként Mészáros a Sajón át visszavonult s örülve állásán, éjfélkor elindult s Kassáig ment vissza.

Mészáros csak 29-kén estve értesült a csá-szári sereg visszavonulása felől.

Schlik altábornagy a nemzetőrségnek háta mögötti öszpontosítása s a két portyázó csa-pat Sóváron és Berkiben történt megjelenése, aztán a magyar sereg derekas ellentállása ál-tal indítatva érezheté magát visszamenni, ő azonban az erőtetett szemlegzés jelenlegi fela-

illatát megoldva hitte, s a háta mögött Eperjes törül működő csapatok s nemzetőrök szétverését tűzte ki célul.

Mészáros a Sajó mögött védelmi állásba helyezte magát oly csekély bizalommal, miszerint már parancs volt kiadva, hogy ha az ellen támadólag lépne föl, az általános visszavonulás a harsányi hegyeken át történjék, szerencsétlenségben csüggedve, szerencséjében elbizakodva, Mészáros Schlicknek visszavonulását félelemnek tartá, holott nem volt az más, mint eszélyes taktika; s másod izben is támadólag föllépni elhatározá, s nem eléggé gyakorlott fiatal, mint látandjuk, a császári sereget Kassa előtti erős állásában igen rosz taktikával támadta meg, míg saját előnyös állásában 28-dikán kedvező helyzetét felhasználni elmulasztá.

E szerint Dessewfi dandára 30-án Szikszóra, Perczel fél dandára Edelénybe, fél dandárból álló jobbszárny F.-Zsolczára nyomult elő.

31-kén Dessewffi előhadi dandára Forróra, Pulszky zöme Szikszóra, a jobbszárnyi fél dandárt Rembovszky alatt a jobboldal biztosítása végett Baksára küldték. Perczelnek ellenben

meghagyják, hogy Torna és Szepesi felé nyomuljon s a főcsapattal egyszerre támadja meg Kaszát. A 17-dik zászlóalj Schulz őrnagy alatt parancsot kapott Felső - Késmárkra menni a Perczellel összeköttetésben maradni.

Január 1-én 1849 Dessewfi Garadnára, Pulszky dandára Forróra, Rembovsky Vizsolyra érkezett; 2-kán az előhad Hidasnémetire, a zöm Szőledre, Perczel Nagy - Idára, Rembovsky Gönczre, Schulcz Perénybe.

Mészáros azt hitte, hogy Schlick Eperjesnél fogja őt várni. Ennélfogva Hidasnémetinél az előhadat a zömmel és a tartalékkal egyesíté, Szinánál az országúton letér s a Kassa előtt elnyúló térségen terjeszkedik ki. Azonban a kiküldött őrjáratok jelentik, hogy Enyiczke üres s hogy sehol nem látni nyomát a cs. hadseregnek. Erre a Dessewfi-dandár Enyiczkére, Pulszky a zömmel és tartalékkal Szakálra, hol Schulcz csapata is megjelen, a jobbszárnyi fél dandár Rembovsky alatt Zsadányra, a balszárny Perczel alatt a maholyi házaknál.

Itt értesül Mészáros a Driska és Rapaics-féle portyázó csapatok balul kiütött működéséről, kik Fidler dandára által szétverettek. S habár e miatt a következő nap győzelmében!

bizalom tetemesen csökkent, Mészáros ebbel-hitében szilárdul állt és tovább is rendezte a Kassa elleni előrenyomulást. Harczrendi terv január 4-kére reggeli 8 órakor: Dessewfi dandára az országúton megy Bárczán át, a középpont csapatokban indul el a nyílt térségen s Bárcza fölött átkelvén a Mislonka patakon, az akasztó-fahegyet, mint a hadi állás kulcsát kell elfoglalnia. Perczel a téglavető elfoglalása után a középponttal együtt működik; a jobbszárnyi fél dandár a Bárczán lévő előhaddal egyesül.

Az előrenyomulás alkalmával hamis kémektől azon tudósítást kapja, hogy az ellen Kassát elhagyta s ez által még inkább nekibátorodott a magaslatok alatti rősz állásba hatolni. A harcztér nem is volt szemlegezve, a sereg mindinkább haladt, míg nem egyszerre balról heves ágyúzás fejlődik ki, jeléül, hogy Perczel már harczba keveredett. Ezen gyöngye szárny támogatása végett Dessewfi sietve megy át a Miszlonkafolyón s élénk tüzelést kezd a temető mellett felállított császári csapatokra.

Az ellen 12 fontos ütegeből oly hevesen viszonzá e tüzelést, hogy a dandárnak meg kellett állania, ezalatt a középpont is átkel a Miszlonka-folyón és csatarendben fejlődik ki, szeren-

esetlenségre két zászlóalj az első, s egy zászlóalj a 24k csatarendben — mind zászlóalji tömegekben. Az első csatarendben lévő középpontban állt egy 6 fontos üteg, a 2-ik csatarendben egy 3 fontos üteg; — egy fél röppentyűüteg a jobb szárnyon, a lovasság egyesülve, a balszárnyon lépcsőzetesen felállítva, a középpont ágyúit a lehúzott árkon át csak nagy erőködés-sel lehetett átvonszolni, a mikénti visszatérésre nem is gondolt Mészáros és Pulszky, — mind a mellett, hogy jól ismerték csapataikat, úgy mint azt is tudták, mily kevésbé képesek azokat lelkesíteni. Alig állt a centrum zászlóalji tömegekbe, a mint egy jó lövésnyi távra elrejtve felállított osztrák röppentyűtelep néhány szerencsés lövést tett a tömegekbe, s ez által az egész középpontot nemcsak megingatá, de sőt miután Bobory őrnagy azon parancs teljesítése helyett, hogy t. i. a 42-ik zászlóaljjal egyesülve, a röppentyűtelepet rohammal támadja, — Lehel huszáraival együtt megfordult, elszaladt s vad futásnak eredt, a nélkül, hogy az ágyúkon kívül más ellent láttak volna.

Ellenben Perczel a balszárnyon derekasan viselte magát, a téglavető kemenczéket elfoglalá, és az ellent nagy bátorsággal a város fa-

láig szorítá. Ekkor veszi észre Dessewfi a közép-pont futását és Perczelt visszahívatva, hátrálást rendel, a nélkül, hogy csatában lett volna. A centrum minden ágyúját a Miszlonka patakban hagyá, a szekereszlegények elvágták a húzó istrángot s lovaikkal elfutottak. Dessewfi állása megtartásával talán megmenthetett volna néhány ágyút. Bobory főbelövetést s huszárjai tizedeltetést érdemeltek volna. Ez a legnagyobb gyávaóság volt, a mit csak gondolni lehet. 4 gyalog zászlóalj, 3 osztály huszárság, 17 ágyú és 3 röppentyű vad futásnak erednek, mivel az ellenek néhány röppentyűje a tömeg közé esik.

Schlick meglegedve e könnyű győzelemmel, s megvetve ellenét, nem is üldözte a magyar sereget. Fölösleges is lett volna, mert a nélkül, hogy üldözték volna, magától is rettegve nyakra főre szaladt, s egy kis része csak Miskolczon állapotodott meg. 5000 ember egészen elhagyá az öreg és gyöngye vezért s eltévedtek gyanánt jelentettek be.

Thorsnitzky, ki jobb oldalt Gálszécsre volt kiküldve, egy zászlóaljat talált itt, s az utczai harcz után, melyben kevés vesztesége volt, elfoglalá a helységet. A kassai futás után ő is

visszavonult a legnagyobb rendben Miskolcra. Itt gyülekeztek össze lassanként a megyei hatóságok által letartóztatott gyász vitézei a szétvert hadseregnek. Mészáros Dessewfire bizta a sereg szervezését, és Pulszkyt elmozdíták.

Miskolcra kapta Mészáros azon tudósítást, miként az osztrák főhadisereg Pestre bevonult, s Görgei Vác, s Perczel a Tisza felé hátrál s a kormány Debreczenbe van áttéve.

Ezen válságos helyzetben Mészáros eleintén habozott az iránt: váljon Tiszafüredre vagy Tokajba vonuljon-e, midőn a hadügyéség dolgait vezető Vetter tábornok január 8-án azon tudósítást küldte hozzá, hogy a 34-ik zászlóalj és 300 Donmiguel, 1 osztály császár huszár, egy 6 fontos üteg, s fél 12 fontos, hadtestének erősítése végett már elindult Tokaj felé. E hely volt Schlickre nézve a legközelebbi hadműködési alappont, minthogy a szolnoki és tiszafüredi átmeneteleket a Tiszán, valószínűleg a főhadisereg veendi szemügyre. Mészáros meggyőződve e felől, s Tokajnak fölötté kedvező védelmi helyzete, s a nagyobbára rendes segélycsapatok erősítése által biztosítva, január 9-én oda tette át főhadiszállását.

Dessewfi még az nap Miskolcra maradt, és

a Tornán át egyesülés végett előrenyomuló Driska- és Torsnitzky csapatait is fölvette, és 10-én és 11-én a tarczali, tokaji és keresztúri állásra vonult. Itt Mészáros az őrnagyból ezredessé kinevezett Klapkának adta át a főparancsnokságot és a hadügyérség dolgait átveendő, Debreczenbe utazott.

A tarczali és keresztúri ütközet.

Ha Schlick altábornagy a kassai győzelmet felhasználja, s Mészáros szétvert hadteste után nyomul, ez soha nem bírta volna magát összedni, s a császári sereg ura lett volna a tiszai átmenetnek Tokajnál. Egy hadi támadás Debreczen ellen tökéletesen sikerül, s Windischgratz főhadseregének gyors előrenyomulása az egész magyarországi hadjáratnak egyszerre véget vethetett volna.

Schlick hihetőleg magasabb parancs következtében hagyott fel az üldözéssel, s így Klapkának, ki a főparancsnokságot Mészárostól jan. 14-én vette át, elég ideje volt a megérkezett segélyerővel a hadsereget újjá szervezni s Tarczal és Keresztúr mellett állást foglalnia.

Klapka a csapatok szellemét ügyekezett fölemelni, hadtestének kiterjedtebb térséget adott, előre tolt osztályokkal a tulajdonképi hadállásba, hogy időt nyerjen összeszedni magát a legközelebbi harcra.

Így helyezte el a Schulz-dandárt Olasz-Liszkára, a Bulharin-dandárt Szántóra, a Gedeon-dandárt Baksára és Megyazóba, Dessewfi dandárát Szikszóra, mi által minden főbb ut szemmel tartatott. A lengyel legio 2 százada a beregi nemzetörökkel s 6 fontos fél üteg Rembovszky őrnagy alatt, mint önálló parancsnokság, Beregmegyébe volt külön kiküldve.

Schlick altábornagy csak január 17-én hagyá el a Fidler és Pergen-dandárokkal Kassát, Deyn dandárát hagyva itt őrségül, s Tokaj felé vonult. 19-én bukkant az osztrák előhada Bulharin-dandárra Szántónál. Klapka ezen dandárt, nem lévén szán dóka előhadi csatába bocsátkozni, Tállyára rendelé. 20-án parancs jött, hogy Schulcz dandára Kereszturra, Bulharirié Tarczalra menjen. A Szikszón a Hernát túlsó* ján kitett Dessewfi-dandár, miután Klapka megtudá, hogy Schulzig hadosztálya (Parrot és Krieger dandára) Pestről Schlicknek segélyére

jön, — Szikszón nem maradhatott tovább, és Tarczalra hívták vissza, hova 21-én megérkezett.

Az alatt Schlick altábornagy Tarczal felé nyomult és délben 1 órakor Bulharin ezredes állására bukkant, ki itt várta az ellent.

A lengyel légió, az abauji nemzetőr-vadászok, 1 század Prinz Preussen, fél üteg 12 fontos, fél üteg 3 fontos a Theresia-kápolna domb oldalán állottak. Ők képezek a jobb szárnyat egy irányban a Tarczalra vezető mellékuttal. Velők egyenlő magasban a 34-ik honvédzászlóalj két osztálya, s az országúton fél üteg 3 fontos, a lovasság balra, a császár huszárok az első csatarendben, Lehel huszárok a 2-ikban, a 34-ik zászlóalj egy osztálya a Tarczal felől keletnek fekvő erdőt tartá megszállva.

Bulharin egy huszár-őrjáratot küldött ki Mád felé, minthogy a sűrű köd minden kilátást elfogott.

Ezen őrjárat a zombori csárdánál bukkant az előrenyomuló ellenre, a nélkül, hogy állásukat vagy erejüket felismerhették volna.

Az ellen az országúton előre állított fél üteg 3 fontos elkezdé a tüzelést, mely viszonztatott, de a sűrű köd miatt hatás nélkül. A

császáriak egyik gyalog (Mazuchelli) zászlóalja a kápolnahegy ellen volt kiküldve, el is érte azt, s a sűrű ködben 20 lépésnyi távolságra jött össze a lengyel légióval. Ily közel érintkezve, a lengyel legio mind két osztálya azt hívé, hogy a császári lengyel ezred át akar hozzájuk szökni, míg a császáriak azt hitték, hogy a lengyel legio el van fogva, elannyira, hogy Fidler tábornok, a lengyel legio parancsnokával Thorsnitzkyval valóságos alkudozásba bocsátkozott. Ekkor a jobb szárnyról a Susstenu-vasasok egy osztálya rohammal támadja meg a lengyel légiót, melynek ügyes és határozott parancsnoka a jobb szárnynyal azonnal átkanyarít, s egyszersmind szemközt és oldalt összlövéseket ad a vasasok- és Mazuchelliekre. Erre a vasasok megszaladnak, s a gyalogság megfordul és hátrál.

Az abauji vadászok te a 12 és 3 fontos ütegek támogaták a csatát, s ezen szárny döntőleg győzött, a 34-ik zászlóaljnak az országúton felállított osztálya egy rövid csatározáson kívül nem vett más részt a harcban.

A huszárok többször összezsaptak a császári könnyű lovassággal, mik azonban nem voltak döntő ütközetek, ezek egyikében esett

el a császáriaktól a derék Behm százados, ki százada élén hősileg küzdött.

A balszárnyon csak ágyúlövéseket váltogattak, miután a sűrű tartós köd nem engedé meg a komoly támadást.

A magyarok megtarták a csataterét, az osztrák csapatok Mádra vonultak vissza.

23-án tudta meg Klapka, hogy egy 6000 emberből álló császári hadosztály Schulzig altábornagy alatt feléjük vonul. Ezen hadtestnek egyesülését Schlickével nem lévén képes meggátolni, s az ő gyengébb s gyakorlatlan csapataival szembe szállni velők veszélyesnek tartván, Klapka 28-án a Tisza mögé vonult, s Rakamázban foglalt állást, hol a szép és nagyértékű híd fölégettetett.

Schlick egyesült Schulziggal és 15,000 emberrel indultak Tokaj ellen, hol február 4-én a tiszáni átmenetelt erőszakolták, de több izbeni kísérletök nem sikerült, a most már fegyelmezettebb, és sokkal jobb tapintattal vezérelt fiatal honvédek hősileg védték a legmagyarabb folyamat.

Klapka a Bulharin-dandárt Lökre küldé, nehogy seregét körülkerítsék, — miután a Tokaj melletti állás a nagyobb herczerők ki-

fejtését épen nem engedé meg, s ő azt hitte, hogy Schlick Tokajnál csak tüntetni akart, s a valódi támadást Löknél eszközlendi.

Az által menekült meg a magyar, hogy ezt tenni ellene mulasztá.

Schlick a tiszáni átkeléssel felhagyva, 5-én éjjel Tarczalra s Keresztúrra vonult vissza.

Dembinszky az összes tiszai hadsergek főparancsnokságát átvévén, február 5-én megsejmelte a Klapka alatt álló hadtestet. Kazinczy osztálya a 44-ik és 47-ik honvéd, aztán 1 Preussen, 1 Zanini, 1 utász zászlóalj, 1 vadász század, 2 osztály császár, 1 század Lehel, 1 század Koburg, 1 század Hunyadi huszárok, végre egy üteg 6 fontos, egy 12 fontos Török-Szentmiklósról vonult fel. Klapka tudatta Görgei helyzetét a Szepességen és Schlick visszavonulását Keresztúr- és Tarczalra. Atudósítók épen akkor bejött jelentéseiből kitűnt, miként Schlick febr. 6-án Tarczalt is elhagyá és Kasára siet vissza. Ennek oka valószínűleg azon hozzá érkezett tudósításban rejlett, miszerint Görgei Szepesből lefelé, Dembinszky pedig föl-

felé működik és ő mostani állásában a körülkerítés s bezárás veszélyének van kitéve.

Ekkor kérte Klapka Dembinszkyt, hogy minden erővel üldözze Schlicket, miután Kazinczy már 6-án átkelt Löknél a Tiszán. Egy értekezés alkalmával jan. 30-án Egy ekén magam is azt tanácslám Dembinszkynek, hogy Tiszafürednél a hídon keljen át, azonnal Miskolcra vigye hadát, és Schlicket oldalban támadja meg. Azonban Dembinszky igen merésznek találta e tervet, pedig ez által 8 napot nyert volna.

Kazinczy febr. 7-én indult el hadosztályával Szerencsre, 8-án Geszthelyre, 9-én Miskolcra, hol megállapodott.

Schulcz- és Dessewfi dandára 7-én ment Kereszturra, Gedeon és Nyeregjártó dandára Tarczalra, 8-án mént Dessewfi dandára Boldogkő-Váraljára, Schulcz Baksára, míg Nyeregjártó Kazinczy osztályával csatlakozott.

9-én Schulcz dandára Garadnára, Dessewfi és Gedeon dandára Göncz és Ruszka felé. — Hidasnémetinél állást foglalt az ellen 1 zászlóalj gyalogsággal, 1 osztály lovassággal s ágyúüteggel a hernátoni átkelést fődözendő.

Klapka észrevevén az ellen csekély számát,

Dessewfi dandárát támadásra vezénylél, alengyel legio s az abaújházi önkénytesek csatárláncban oszlanak fel, a 26-ik zászlóalj utánuk nyomult, s 1 osztály Koburg-huszár a síkon állt, Lapinszky (szepesi) 6 fontos ágyúütegét előre tolták.

A dandár többi csapatai osztályonként állottak a hátulsó térségen.

A lengyel legio, az önkénytesek és a 26-ik zászlóalj bátran nyomultak előre, — az ellen csatárjai egész a hídig visszaszorítottak. E hidat rohammal ostromolták, a túlparton álló császári ágyúk heves kartácsolása daczára. A császári csapatok elhagyák a hidat, melyet ők gyújtottak fel. De a lengyel legio Lapinszky ide sietett ütege által gyámolítva, még is előre tört az égő hidon. Az ellen sietve hátrál Kaszára, a nélkül, hogy tovább védte volna magát.

Hidasnémetit még 9-én a 26-ik zászlóalj foglalá el, a többi csapat Gönczön tanyázott.

10-én Schulcz dandára Hidasnémetibe, Dessewfi és Gedeon dandára Szináig nyomult.

Dembinszky főhadiszállása a Kazinczyhadosztálylyal és Nyeregjártó dandárával együtt Miskolczon maradt.

Dembinszky futár által ismét parancsot

küldött Klapkának, hogy az ellent ne üldözze mi által Fidler dandára Enyitzkénél bántatlanul maradt, s Schlicknek lehetővé tették oldalfordulati menetét Torna felé eszközölnie.

11-én Görgei rajzónnal irt Klapkához, hogy minden sereg Kassa felé tartson.

Erre Dembinszky ellenparancsa Laczára, Klapka még febr. 11-én Zsadányba indul, s 12-én Kassán Görgei vei egyesült. Schlick azonban ekkor már (11-én) Sepsibe vonult, s Dembinszky határozatlan magaviselete, s Görgeinek Eperjesen történt hasztalan megállapodása miatt a bizonyos kelepczéből kimenekült.

Benyiczky portyázó csapata.

A magyar főhadserég támadó hadi működése szükségessé tette, egy portyázó csapatnak a putnok-losonczi országútra kiküldését, hogy a szepesi, nógrádi, honti, zólyomi és sárosi vonalon működő császári portyázó csapat mozgalmait felől tudósítást adjon.

E feladattal Benyiczky Lajos őrnagyot bízták meg, ki 600 főnyi gyaloggal, egy szakasz huszárral, s két 6 fontos ágyúval márcziua 21-én 1849-ben indult el Miskolcra s 22-én Rimaszombatba ment. Itt értesült a felől, hogy egy császári zászlóalj, s egy röppentyűűteg van kiküldve Pestről Losoncra, hová 23-kán kell megérkeznie.

Közelebbi tudósításokat kapva, annak is nyomába jött Benyiczky, hogy Losoncra a zászlóalj számára csak ugyan készítettek szállásokat, de csak 500 embernek; a röppentyűül

teg Pesten marad, és a gyalogság egy része más hová van rendelve.

23-kán 8 órakor estve indult el Benyiczky Rimaszombatból; Osgyánra érkezve megtudá, hogy Losoncra csakugyan 18 szállásoslovász érkezett, s Besztercebányáról lovasságot is várnak. A márczius 24-kén reggel sűrűn esni kezdett hó arra bírá Benyiczkyt, hogy Losoncra induljon. Apátfalvára érve, megtudá itt, hogy Losonczon éppen most szállásolták el a zászlóaljzat, és egy osztály dzsidást.

Benyiczky, a folyton tartó havazás által fődözve, elhatározá az ellent megtámadni, ki a menettől elfáradva, éppen nyugalomba helyezni di magát. Kémei jelenték, hogy az még csak előőrsöt sem állita ki, s így nem is gyanitá azt, hogy egy portyázó csapat oly közel áll hozzá.

A mint Benyiczky Losonctól két ágyúlövésnyi távolságra a támadást rendezi, jól kivethető lovassági zene hallatszik, Benyiczky még egy óranegyedig visszatartóztatja magát, hogy a szintén megérkezett lovasságnak ideje legyen a beszállásolásra, s 1 órakor kezdi a támadást.

Három század mellékutczákon rohamlép-

tekkel nyomul a városba, s a főtéren egyesülnek, — a huszár-szakasz vágtatva rohog végig a főutczán, a 2 ágyú a többi 3 századdal utánuk jön. A minden felől benyomuló magyar csapatok zavart csinálnak az ellen rendelkezéseiben. A Tugár-hídnál gyülekezni kezd a császári gyalogság, de az épen megérkezett két ágyú kartácstűzzel lövi őket, a magyar gyalogság szintén ekkor rohan be három oldalról, mire a császári gyalogság megrémülve hagyja el a várost.

A dzsidás osztály öszpontosítani ügyekszik magát. Egy szakasz Schuster százados vezénylete alatt vakmerően megrohanja az ágyúkat, de kartácslövéseik oly szerencsével hatnak, hogy a százados sebet kap, s 7 ember elesik, mire a többi megfordul és szintén futásnak ered. A császáriak röppentyűütege tanácsosnak tartá már az első riadónál kivonulni a városból, s nem is vett részt a csatában.

A városon kívül félórányi távolságra gyűlt össze a császári gyalogság és lovasság! de mivel Benyiczky két századot küldött utánuk két ágyúval, ezek láttára egészen elvonult az ellen a nélkül, hogy megkísértette volna a város visszavételét. Hátrahagyta a Civalart-dzsidások

ezredesi osztályának zászlóját, s az egész pénztárat 23,000 forinttal, továbbá foglyokká lettek: Inkey őrnagy, Schuster százados, Zukati gróf, százados, Schuman hadbíró, 176 gyalog, 36 dzsidás, 56 ló.

Benyiczky belátva azt, hogy az ő csekély hadereje csakhamar tudomására jön az ellenek, megelégedett az oly fényesen sikerült hadi csínnyel, — az utánuk küldött két századot s két ágyút visszahúzta, s éjjel foglyai- és zsákmányaival Osgyánba vonult vissza, és 25-kén Rimaszombatba érkezett.

26-kán pihentek. 27-kén Benyiczky a hadi főparancsnokságtól rendeletet kapott, hogy azonnal Szepességre induljon, s ott a Húrban csapatai által megzavart rendet helyreállítsa' s a mennyire lehet, Eperjest és Kassát biztosítsa.

A portyázó csapat ennél fogva 28-án Rimaszombatból elindult, s april 1-jén Iglóra ért. A bejött tudósítások szerint, a Lőcsén megfordult szláv portyázó csapat Blaudeck vezénylete alatt 5 század császári gyalogságból, 1 század vadász, 1 chevauxlegers szakaszból, 1 zászlóalj szláv népfelkelőkből, összesen 1800 emberből áll, s onnan Eperjesre vonult.

Hogy annál sikeresebben működhessék, Benyiczky a Gömörmegyében elszórva tartózkodott honvédek 1 zászlóalját, azután 3 század önkénytestet vett magához. Továbbá az abaujmegyei kormánybiztos Komáromy a felől tudósítá őt, hogy az Eperjes ellen intézendő támadás gyámolítására készen áll Egressy százados 280 gyaloggal, Mauerer kapitány 300 lovas nemzetőrrel, s Madarasy őrnagy is a zempléni nemzetőrségből 260 emberrel rendelkezésére leszen.

Ennek folytán Benyiczky őrnagy következőleg rendelkezett. Egressy- és Mauerernek meghagyatott, hogy april 3-kán Kassáról Lemesánba nyomuljanak, ott a tarczáni átkelést biztosítsák, s april 7-én 6 órakor reggel támadólag induljanak Eperjes ellen.

A gömöri önkénytesek 3 százada Kézsmárkon át azonnal Lublóra mentek Héthárs felé g april 6-kán est ve Gergelylakát valának megszállandók.

Maga Benyiczky őrnagy osztálya, 6 század gyalog, 2 szakasz huszár, s 2 ágyú 5-kén Szepesváraljára ment, 6-ikán Sirokára s egész éjen át folytatva menetét, reggel 7 óra felé Eperjes előtt állottak.

A kiadott rendeletek szerint, minden Eperjesről kimenő útnak megszállva kellett lennie, hogy ha a reggeli 9 órára tervezett támadás ugyanakkor, a mint a különféle parancsnoknak meg volt hagyva, valóban megtörténik, Blau-deck csapatát bizonyosan elfogják.

Blaudeck, Vogel 8000 főnyi hadtestének Galicziából rövid időn történendő megérkezéséről értesülve, daczára annak, hogy a tervezett támadásról is volt tudomása, — elhatározá Eperjest minden áron fentartani, és a Tarczán átvezető két hidat Siroka felé eltorlaszolta.

Beniczky őrnagy Eperjeshez közeledve, huszárainak gyors előnyomulásával az ellen gyalog előőrseit elűzte, kik nem vissza a városba, hanem az erdőbe futottak. Pontban 9 órakor az eperjesi hegyeken lévő országúton lejőve, egy ágyúlövessel adtak jelt az általános támadásra, azonban egy úton sem vala észrevehető a kirendelt csapatok előnyomulása.

Beniczky 11 óráig várt, s minthogy ez ideig sem lehetett a segédcsapatokat látni, támadást parancsolt.

A két ágyú az országúton állapotodott meg egy erős ágyúlövésnyi távolságra, 4 század az

országúton jobbra balra nyomult elő a támadásra, 2 század az 1 szakasz huszárral tartalékul maradt hátra.

A Tarcza partjához érve, a magyar csapatokat a megszállott híd, s a Tarcza mögött a kertek sövényei által fődözött császári vadászok és gyalogok oly heves tüzzel fogadák, hogy bár a magyar csapatok a tüzelést egy ideig élénken viszonzták, végre mégis átláták azt, hogy a folyamon ily erős tüzelés közt nem kelhetnek át, s a város bevétele csak a hid ostromától függ.

Ben^iczky tehát 4 századát visszahúzta, s a segédcsapatok megjelenésére várt ismét 2 óráig. Ez órában nyomult előre a szláv népfölkelés a kis Tarcza hídon. Benyiczky megparancsolá Heskovics századosnak, hogy két századdal menjen elibök s őket tüzelés nélkül szegzett szuronyyal verje vissza, és a hidat minden áron vegye be.

Az országúton, a kartácslövésnyi távolságra előrenyomult 2 ágyú védelme alatt, ő maga áll a roham élére, míg a tartalék az ágyúknál marad. A fődözött nagy hidon, daczára az ellen erős tüzelésének, szuronyt szeggezve nyomul előre feltartóztatlanul, a rajta

lévő gyalogságot elveri onnan, s a hidat beveszi, mely azon pillanatban felgyújtván, egészen leég.

A 15-ik honvédszászlóalj első százada hősiesszen rohan át az égő hidon a hátráló ellen után. A többi gyalogság átgázol a patakon. — Ugyanekkor Heskovics századosnak a két század selmeczi vadászszal sikerül a népfölkelést visszaverni, és a kis hidat bevenni. Ezután átmegy a két ágyú és a tartalék a lovassággal együtt, mely utóbbi azonnal a városba tör, míg a 2 ágyú a hátráló szláv önkényteseket lövi, s a legrendetlenebb futásra kényszeríti.

Blaudeck Sebesre vonult vissza, Benyiczky huszáraival üldözte az ellent és a városon kívül egészen váratlanul a segélyre jött 60 lovas nemzetőrre bukkant, kik Egressy és Maurer csapatait megelőzve siettek ide Lemesánból s a huszárokhoz csatlakoztak. Az egész gyalogság a 2 ágyúval kivonult Eperjesről az ellen után, mely az ő gyalogságát az erdőbe vonta, míg lovassága $\frac{1}{2}$ század chevauxlegers további ellentállás nélkül Sebesre húzódott.

E támadásnál a portyázó csapat, 15 vadászt, 45 szláv önkény test, 76 rendes gyalogot, che-

vauxlegerst tett fogolylyá, 30 vadászfegyvert s 186 gyalogsági puskát foglalt el.

Délutáni 5 órakor szünteté meg Benyiczky az üldözést s fáradt csapatait a városba vitte vissza, hol Egressy századost s Mauerer csapatait a főtéren kiállítva találta.

Madarassy nemzetőrsége, és Spanyol százados a 3 gömöri századdal csak későn estve érkeztek meg, s így Blaudeck portyázó csapata elfogatásának tervét, a megrendelt osztályok parancsnokainak hanyagsága meghiúsítá.

Azon tudósításra, miszerint Vogel altábornagy 8000 emberrel s 2 üteggel átlépte a magyar határt, s már Bártfáig nyomult, elhatározá Benyitzky az ötszörösen túlnyomó számú ellen támadását be nem várni, hanem Eperjest elhagyni, s a Tarcza mögött Lemesán falunál állást foglalni. April 19-én ment a csapat ezen állomásra, s Kassáról erősítéseket kapott.

Benedek császári tábornok azalatt az altendorfi utón a Szepességbe nyomult, míg Vogel altábornagy Bártfán maradt. Ez azt gyanittatá> hogy a császári hadsereg a magyar portyázó csapatokat körülkeríteni, s egészen bezárni akarja. Benyiczky erre 14-én Tsikovsky őrnagyot a hozzácsatlakozott lengyel légióval Mar-

gitára küldé, hogy az ottani utat elállják, s két századot Jászóra küldött ki.

Az april 14-én kiadott létszámi kimutatás szerint, Benyiczkynek a lemesáni táborba helyezett hada állott: 1 zászlóalj lengyel légióból (500 ember), 10 század honvéd (1410), 3 század utász (400 ember), 5 század guerillahad, 2y_a század huszárság, 18 ágyúból. Összesen 3670 gyalog, 300 ló s 17 ágyú.

A magyar kormány az osztrák csapatoknak Felsőmagyarországra ismételve történt betörései által veszélyeztettnék látva ottani haderejét, egy nagyobb hadtestnek Kassán leendő felállítását határozta el, — s a parancsnoksággal Dembinszky tábornokot bizta meg.

A portyázó csapat ezután a Tarcza mögötti állásban maradt egész május 1-éig, a midőn feloszlatak, s Dembinszky újonnan alakított hadtestébe sorozták.

A magyar hadsereg

visszavonulása a bányavárosokba
és zárszó.

A magyar hadsereg visszavonulása a bányavárosokba Klapkával való egyesülésig.

A mint a magyar hadsereg 1848-iki decz. hóban Görgei vezérlete alatt, a herczeg Windischgratz alatti osztrák sereg által erősen szorítottatott és a nélkül, hogy az osztrák határokból egész Pestig csak egyetlen egy ellentállásra határozhatta volna el magát; Perczel hadteste pedig a Muraközből kivonva, Moórnál a császári sereg által tökéletesen megverve és szétszórva lőn: a magyar ügyre nézve egy válságos álláspont állott be.

A magyar kormány tudniillik legelőször is békés kiegyezkedést kísérelt meg Batthyány

Lajos gróf, Majláth György, Deák Ferencz és Lonovics József érsek küldetése által herczeg Windischgrätzhez Biában, a herczeggel a béke-föltételek iránt alkudozni, és hajlandó lévén lényeges engedményekre. Azonban a mint a berezeg röviden kinyilatkoztatta, hogy „láza-dókkal nem alkudozik,” szükségkép kénytelenek voltak a magyarok magukat a háború folytatása eredményére határozni.

Ennek következtében 1849-iki január 2-án az akkori honvédelmi bizottmány Perczel és Görgei tábornokok hozzájárultával Pesten hadi tanácsot tartott, melyben a következő határozatok hozattak:

1. A kormány székhelyét Pestről átteszi Debreczenbe.

2. Perczel összeszedi- hadtestét, állást foglal Szolnoknál és ezzel a Tiszafolyam védvonalát tartva, fedezi a kormány visszavonulását.

3. Répásy tábornok a tartalék sereg szer vezését átveszi Újvároson, Debreczen mellett.

4. A bánáti és bácsmegyei hadjárat megszüntetve, az ottani magyar sereg a közép Tisza mellékére húzatik föl.

5. Végre Görgei a dunamelléki sereggel oldalhadműtételt teszen, és Váczon át húzódik

a közép Vaág irányában, hogy ezen demonstratio által egyrészt Windischgratz herceget ereje szétesztatására kényszerítse, másrészt időnyeressen a déli hadsereg fölvonására, és a Tisza mögött egy hatalmas haderő képzésére, hogy ezzel újólag támadó hadműködés tétessen lehetővé. Görgei rendeletet kap továbbá, hogy a körülményekhez képest, vagy a Garamfolyó vagy a felső Tisza felé táborozzon, folyvást szem előtt tartván a Tizánál képezendő tábort, és iparkodják azzal egyesülni.

Ennekutána Görgei január 5-kén elvonul Vácra. Innen ugyanő egy kiáltványt bocsát ki, melyben kijelenti, hogy az országos honvédelmi bizottmányt többé el nem ismeri, és senki mástól nem fogad el parancsot, mint a királyi hadügyminiszter, Mészárostól. Görgei ez által véleménye szerint hadtestét összetartani véli, eltér azonban a tényleges kormánytól, mely bizalmat az országba csak az által nyert volna, ha épen a fősereg teljes ragaszkodását a kormányhoz mondotta volna ki.

E kiáltvány által Görgei először is meghasonlást dobott a katonai sorok közé, a nemzet és kormány közötti bizalmatlanságot idézte elő, és az országos honvédelmi bizottmánynak

méltó okot adott hűségében kétkedni. Így a magyar kormánynak teljes erővel volt szüksége oda működni, a dunai hadtest parancsnoka által előidézett ellenséges hangulatot ártalmatlanná tenni.

Január 10-én bevonul Görgei Ipolysághra, Lendvára és Verebélyre, részben megszállva Surányt.

Windischgrätz értesülve Görgei vonulásáról, seregének jelentékenyebb részével Görgei után ereszkedett, Perczelt s a magyar kormányt üzőbe venni elmulasztotta.

A tábornagy parancsot ad altábornagy és osztályparancsnok Wrbna grófnak, hogy egész hadosztályával, a Görgei alatti magyar sereg után nyomuljon Vácra, és azt erélyesen vegye üzőbe.

Wrbna a vett parancs következtében január 7-én Dunakeszire, 8-án Vácra halad elő, a helyett azonban, hogy az üldözést erélyesen folytatná, Váczon megáll, és az a nélkül is már három nappal elhaladt magyar parancsnoknak még időt enged nyerni.

Wrbna Váczon való megállapodásának mentségéül adja, hogy hadosztályának fölszerelése kiválóan rossz, és annak a használhat-

lanná vált lábbeli előállítására néhány napi nyugidót igényel.

Windischgrätz erre őt személyesen Pestre visszarendeli, és e hadtest parancsnokságát Csoritsnak adja át ujlag azon parancs mellett, hogy Görgeit tovább üldözze. Simunits tábornokot pedig, ki Lipótvárát körülkerítette, utasította, Csoritsot támogatva, közreműködni.

Csorits a mint a parancsnokságot Görgei ellenében átvette, Colloredo dandárját Váczon hagyta, és előhaladt jan. 10-én Wyss és Jablonovszky dandárjával Rétsággra. Wyss megtudja, hogy Görgei hadteste Ipolysághnak vette útját, dandárjával Nagy-Oroszi és Berénykére veszi irányát. A magyar hadsereg Aulich hadosztálya 11-én Verebéllynél összeütközik altábornagy Simunits előcsapatával, és azt rövid ellentállás után visszaszorítja Nyitraig.

Görgei hadtestének Guyon hadosztályát 12-kén Ipolysághnál Wyss osztrák tábornok megtámadja és Szántóig nyomja, azonban tovább nem űzi és csak 13-án küldi előcsapatát Szánthónak, melyet Guyon azonban már elhagyta volt.

Január 13- és 14-én Csorits pihen, és Colloredo dandárját Vácrról utána indíttatja.

Ezen épen nem erős üldözés által Görgei újra időt nyer feltartóztatás nélkül folytatni visszavonulását.

De Görgei egy felől Simunitstól, más felől Csoritstól nyomatva, Vaágfelőli útjával egészen fölhagy, és a helyett, hogy a kormánytól vett rendeletnek engedelmeskedve, a felső Tisza vidékére működnek, ellenében a bányavárosok közé veti magát; elhagyja ezáltal nemcsak a tiszai vonalt egészen, hanem elmulasztja az általa kijelelt menetrendről kormányát, vagy legalább is a hadügyminisztert értesíteni, mivel összeköttetésben maradni nyilatkozott volt.

Aulich hadosztálya jan. 13-án Szent-Benedeken át Körmöczbányára vonul. Kmety hadosztálya pedig Báthon és Selmeczen át Beszterczére, Pillér hadosztálya Aulichot követve Zólyomra, végül Guyon hadosztálya fedezve a magyar hadtest ezen mozdulatait, január 15-én jön Windschachtra, utócsapatait Báthon állítván föl. E napon végezte tehát be a magyar hadsereg a bányavárosokba való visszavonulását-

A bányavárosok nevezete alatt értetődik Felső-Magyarország azon része, melyben Besztercze, Zólyom, Körmöcz és Selmeczvárosok fekszenek, ezen tér a Garam vize által keresz-

tül folyva, képez egy oldalagos négyszöget. A Garam partjai részenként sziklás és erdős, a folyó azért nem mindenütt járható át minden fegyvernemmel. A folyamot kísérő országutak gyakran átmennek egyik partról a másikra.

Délről Selmezfelé három ut vezet; első Ipolyságról, a második Léváról, a harmadik a Garam völgyön fölfelé Zsarnócznak, onnan pedig Hodritsnak. Éjszak felől megy két ut Körmőczre és Beszterczére (Neusohl), egyik Mosóczytól, másik Privigyétől.

A Garam, mint az e vidéki több kisebb vadzuhanyok, esős időben rögtön fölárad, és gyakran minden közlekedést megszakít. Ennek következtében e tér akadályai mind a két részre veszedelmesek lehetnek.

Egy hadtestnek élelmezése e kerületben épen nehéz, mivel itt a lakosok főfoglalkozása a bányászat, ellenben a földművelés csekély.

Görgei a mint 14-én főhadiszállására. Selmezcze megérkezett, e napon kapott sürgönyt Mészáros hadügyminisztertől, melyben ujjal utasítva volt, Klapkát támogatva, a Felső-Tisza vidékére vonulni. Görgei nem tartotta szükségesnek e parancsot megtartani, ellenben elhatározta magát, még egy ideig maradni a

bányavárosokban, a vert és veretlen aranyat és ezüstöt letartotta, ellátta magát a legszükségesebb fölszerelési eszközökkel, és rendeletet adott sürgősen szervezni két zászlóaljot.

Mindamellett a körülmények kényszerítettek Görgeit a bányavárosok elhagyására, részint mivel a szükségelt élelmi cikkeket be nem szerezhette, részint pedig, mivel tudósításai szerint az osztrákok mozgalmi fenyegetők lettek.

Ugyan is Csorits a szükségtelen január 13- és 14-iki szünnapok után 15-kén ismét mozgóvá tette hadosztályát. Előcsapata Wyss alatt 16-án Verebélyre ment; zöme pedig Lévára nyomult. Itt tudta meg Csorits Görgei bevonulását a bányavárosokba, s a helyett, hogy ő sebesen követte volna, 17-én ismét szünnapot tartott, és csak 18-án határozta el magát, Aulichot támadni meg, ki Körmöcznél állott.

E végett kellett volna Collery ezredesnek az ő zászlóaljával Szt.-Benedekre előhaladni; Salis őrnagynak négy századdal Báthra jutni. Simunits tábornok vala e támadásra együtt hatni megkeresve, ki elküldötte Sossay tábor-

nokot két zászlóaljjal Körmöcz ellen. E közben Colloredo volt utasítva 2 zászlóaljjal Selmezc ellen előnyomulni és Salist támogatni.

Salis 19-én Báth ellen vonult, Guyon Windschachtra megy vissza.

Jan. 20-kán Csorits zömével Lévát odahagyta, Wyss előcsapata ez nap elérte Bakabányát, Jablonovszky dandárja Báthra nyomult, egy más csapat Pott ezredes alatt Almásra vonult, és 21-én parancsot vőn a windschachti állást balszárnyról elfoglalni. Colloredonak kellett a némethi utról Preitzdorfon át előnyomulni, és azon tervezett megtámadásban részt venni, mely 22-re volt kitűzve.

Collery ezredes Szt.-Benedekről Zsarnóczon és Hámoron át a selmeczi magyar állást háta megett fogja megtámadni.

21-én reggel Csorits mind a két dandárt, Wyss és Jablonovszkyét hagyta előre nyomulni; Wyss délben Steinbachra ért, és délután 3 órakor megtámadta Guyon előőrseit melyeket egy fazuz védett. Wyss megtámadja az állást, és ezt bevéve, Guyont visszanyomta Selmezcze. A 21 és 22-ke közti éjjel mindakét dandár, a Wyssé és Jablonovszkyé Windschachtnál táborozott. A többi támadó hadoszlopok

még sehol sem mutatták magukat. Pott ezredes csak késő este jött Windschachtra, Colorado csak Némethig ért, Collery ezredes 20-án ért Zsarnóczra, és vonult 21-én Hodritsra, mielőtt azonban a Selmecz fölötti síkságot elfoglalta volna, Guyon egy zászlóaljot küldött ellene és előnyomulását megakadályozta.

Csorits tehát 22-re tervezte egyesült erővel intézni a támadást.

Amint Görgei 20-án Beszterczén értesült, hogy az osztrákok Zsarnóczig jöttek, személyesen ment Körmöczre, és 21-én egy zászlóaljjal, egy lovasszázaddal és egy üteggel Zsarnóczra vonult. Itt megtudta Collery vonulását Hodritsra, és rátört azonnal 22-én Colleryra, őt hátulról támadva meg. Collery ámbár épen Guyonnal csatázott, Görgei ellen küldött 2 századot, ekkor egyidőben Görgei jobb szárnyán megjelen egy zászlóalj, melyet Csorits 21-én Steinbachról Collery segélyére Hodritsból küldött. Görgei csapata két oldalról megtámadva hátrál és majd vad futásban Zsarnóczra visszamegy.

Guyon közepén és szárnyban megtámadtatva, oda hagyja Selmeczet 22-én délelőtt, és még e napon megy Bucsáig.

Csorits 22-én délben megszállja Selraeczet és Bélabányáig küldi előőrseit.

E kellemetlen helyzetben Görgei elhatározza magát egész hadtestét Beszterczén összpontosítani. Aulich hadosztálya parancsot kap a Skalka hegységen át útját egyenesen Körmöczből, Beszterczebányára venni, mivel azut Körmöcztoi Zólyomig, mint Mosóczon és Hermaneczen át akkor már a császáriaktól meg volt szállva.

A Skalka hegység ösvénye végtelen fárasztó volt az átkelésre, és egy régi alagútnak beomlása következtében járhatlan; mind a mellett Aulich legyőzött minden nehézséget; az alagút 24-én ki volt tisztítva, és e rendkívüli nehézség daczára még 24- és 25-ik közti éjjelen átkelt az egész osztály délre Beszterczére ért.

Guyon és Pillér két osztálya is, daczára az idő kellemetlenségeinek és az ut nehézségeinek szintén 25-én érkezett Beszterczére, és így Görgei e napon egész hadtestét egyesítette.

A jan. 21- és 22-iki csatában a magyarok többet 600 embernél és több löveget vesztek Windschacht, Selmecz és Hodrits mellett, mely veszteség egyébiránt Benyiczky osztályának Beszterczén való egyesülése, és két új

honvédszászlóalj szervezése által teljesen pótoltatott.

Görgei egész hadtestének ezen egyesítése után a hadügyminiszter parancsát követve, bemehetett volna még a Garamvölgybe, Putnokon át keletre működendő; de ő mégis a Szepességbe ment.

Jelen körülmények közt ez utóbbi intézkedés mindenestre legczélszerűbb volt, mert ott egyelőre semmi ellenségtől nem félhetett; az utak Szepesbe igen előnyösen jók voltak, a szepesi népség a magyar ügy iránt a legjobb érzelmű volt; a Putnok felé való működés ellenben könnyen vezethette volna a magyar sereget Schlick és Csorits közé, vagy ez utóbbi előnyomulással keresztül vághatta volna a menet vonalát.

Guyon és Pillér osztályai Telgártra voltak utasítva; onnan Göllnitz völgybe fordulni, és Hernád mellett Neudorfot megszállani; Aulich és Kmety osztályainak Stureczen át a Vág-völgybe kellett volna leszállni, e folyó mentében a Poprádvölgybe átmenni, és úgy Lőcsére vonulni.

Az első hadoszlopot követte több százra menő szekérvonat felszerelési eszközökkel ter-

helve, továbbá nagymennyiségű kávé és cukor; az utóbbi hadoszlophoz csatlakozott minden vert készpénz, úgy nyers arany és ezüst, mely a bányavárosokból elfoglaltatott, mivel ez oszlop semmi egyenes megtámadtatásnak nem volt kitéve. Ezen éjszaki osztály, melynél Görgei személyesen volt jelen, febr. 2-án érkezett a Poprád völgybe, a többi, nevezetesen a keleti hadoszlop Guyon alatt azon a napon érkezett Neudorfra.

Az előhaladás semmi akadálnak nem volt kitéve; Csorits az ő hadtestével Selmeczen maradt, és ott megint pihent.

Sossay tábornok Simunits által visszahívott, Götz tábornok Mosóczon állomásozott; ennek folytán a magyar hadtest egész békésen és veszély nélkül bevégezhetette visszavonulási működését. Azon csekély vetélkedés által, melylyel Görgei seregét az osztrák tábornokok iparkodtak üzni, látjuk később Schlick tábornokot a legveszélyesebb helyzetbe jönni, melyből ugyan ő azonban ismét Görgei késedelmezése és saját ügyessége által tudott kiszabadulni.

Azalatt, míg az elmondott hadműködések Felső-Magyarországon folytak, a magyar ügyek

a felső és közép Tiszánál megjavultak. Újváros-on Asbóth ezredes egy tartalék-hadtestet szervezett, és fegyverbe gyakorolta; a bánáti hadsereg Aradról és Szegedről Czibakházára és Török-Szent-Miklósra húzódott; Klapka, ki a Schlick által Kassánál megvert magyar sereget átvette, újjá szervezte azt, és sikerült neki szünetlen tevékenység által abba újra bátorságot és harcz-képességet önteni. Január 22-én egy szerencsés csatát vívott Tarczalnál, mely a Tiszáni átmenetet biztosította.

Tisza-Fürednél Asbóth ezredes hidfőt építtetett, jobb partján a Tiszának megszállta Poroszlót, és Miskolcz és Gyöngyös felé erős kémcsapatokat küldött az ellent nyugtalanítandó. Az épen most emiitett események folytán szükségesnek látta tábornagy herczeg Windischgratz az ő középállását Pesten meg erősíteni. Ennek utána jan. 24-én parancsot küldött Csoritsnak, két dandárral Pestre visszatérni; és csak Jablonovsky dandárját hagyni Görgei hadtestének figyelése végett; Götz tábornok Jablonovskyval érintkezve egyesülni és mind a két dandár fölötti parancsnokságot átvenni rendeltetett. Simunits febr. 2-án Lipót-várat bevette, és Komárom elé ment azon pa-

rancscsal, hogy e vár ostromlását erélyesen folytassa. Ellenben a Neustadter dandárja a főhadtesthez Pestre vonatott.

Götz és Jablonovsky csak lassan vonultak Görgeinek déli hadoszlopai után Telgártra, oly módon, hogy febr. 7-én Pólónkat és 8-án Telgártot elérték.

Görgei egyesülése Klapkával.

Amint föllebb már láttuk, Görgei hadosztályai január végén és február első napjain léptek a Szepességbe.

Kisewetter osztrák őrnagy, a ki Schlick táborából egy csapattal Lőcsén állott, megtudta jan. 29-én, hogy Görgei serege a Szepességbe vonul, sőt az ő előőrseit 31-én me# is támadták; Kisewetter azonnal jelentést tett erről hadparancsnokánál. Ennek következtében Schlick Kassáról elküldé Deym tábornokot 2 zászlóaljjal, 1 lovas század és 6 löveggel Margitfalvára, ellenben ennek pótlására Schultzig tábornokot 2 zászlóaljjal Kassára rendelte.

Deym febr. 2-án ért Margitfalvára, és egy fél zászlóaljat 2 löveggel Eperjesre küldött, Eperjesről pedig a branyiskói hegyszorost 3 század és 2 löveggel megszállotta.

Febr. 2-án érkezett Guyon magyar hadosztálya Neudorfra, Kisewetter, a ki ezt megtudta és a bevonult magyar sereget csekélynek tartván, elhatározta azt azon éjjel megtámadni.

Ennek folytán 2-án este elindult Lőcséről és valamivel éjfél előtt megtámadta Guyon hanyagul kiállított előőrseit, és csakugyan benyomult a város közepéig. Ekkor a magyar sereg egy része a legendetlenebb futásnak eredt, — de Guyon erélyes föllépésének sikerült osztálya másik részét rendbe hozni, és a csekély osztrák osztályt a városból ismét kiszorítani. Kisewetter őrnagy febr. 3-án ismét visszavonult Lőcsére, és 4-én e várost üresen hagyva, indult Branyiskó felé, hogy az Eperjesről oda küldött csapattal egyesüljön.

Deym febr. 3-án Margitfalváról Krompachra előhaladtában ott megtudta Kisewetter visszavonulását, hagyott tehát egy fél zászlóaljat Kluknó hegy szorosán, a többi seregének részével szintén a branyiskói hegyfőt szállotta meg.

Eszerint állott e szoroson a lőcsei útról Eperjes felé 3 zászlóalj, 1 lovas század és 6 löveg Deym alatt, melyek azt védeni el voltak határozva.

Görgei febr. 4-én Lőcsére tette át főhadiszállását, Götz és Jablonovsky dandárjaitól hátulról szoríttatva; tehát nem maradt részé-

ről egyéb hátra, mint a hadügyminiszter parancsának végül engedelmeskedni és Eperjes felé iparkodni és Klapkával egyesülni.

Görgey Guyon osztályát rendelte a branyiskói szoros megnyitására. Guyon osztálya két dandárba osztva, állott a 13-ik és 33-ik honvédszászlóaljából, egy nógrádi önkénytes zászlóaljából, 2 század vadász- és 2 század utászból, lovasságul 2 század huszár, tüzérségül 12 ágyúból. Febr. 5-én korán reggel ment Guyon Korotnókra, a Branyiskóhegy aljába, honnan az eperjesi ut kígyózva Branyisko nyugoti lejtőjén húzódik fel. Reggel 9 órakor megkezdte Guyon a zömmel a támadást a főúton, jobbról és balról előhaladva, 2 osztálylyal tartott föl az útnak, mind a két oldalról erdős lejtőjén. Deym tábornok kezdetben állhatatosan védte a főutat; de minthogy a mindkét oldalról támadó magyar osztály az ő állását körülvette, kényszerülve volt visszavonulni, és főálláspontját is a hegy felső részén a hősiességű magyar ostromlóknak áthagyva, Eperjes felé vonuini vissza.

Branyisko bevételének hírére a Kluknónál fölállított csapat is visszavonult Eperjesre; ellenben egy csapat visszavonulása elvágatott,

melyet Deym a jobb szárny figyelésére Lublóra küldött volt.

Schlick a branyiskói veszteségről értesülvén, átlátta, hogy mily veszedelmes helyzetbe jutott Görgei és Klapka hadteste között. Elinđította tehát főcsapatait Kassa felé; Perger dandárja ért 5-én Kérbe, 6-án Kassára; Fiedler dandárja 5-én Szánthóra, 6-án Hidas-Németi mellett a Hernád-hidhoz; Parott dandárja 5-én Wisolyba érkezett.

Schlick 5-én éjjel jött személyesen Kassára és az ott levő összes gyalogságot azonnal Eperjes felé indította.

Azonban a Deym védelmére küldött Schultzig tábornok 6-án reggel odahagyta Eperjest, és a kassai úton Szent-Péterre visszament, a hol a kassáról segítségére küldött sereggel egyesült. Az ily módon egyesített csapatokkal Lemesen foglalt állást. — Branyiskó bevétele után, melyek ostrománál különösen Földváry Albert 33-ik honvéd zászlóaljával tüntette ki magát, febr. 5-én Guyon Sirokára ment és 6-kán délbén Eperjesre vonult be.,

Bárha kémei által Görgei biztosan értesült, hogy Schlick táborának nagyobb része még a

Tisza felső részénél áll; őt ellenben a branyiskói csekély ellentállás úgy, mint a császáriak Eperjesből való visszavonulása azon meggyőződésre hozhatta volna, hogy itt az ellen sokkal gyöngébb, semhogy őt veszélyeztethetné, még sem üldözte azt egész erővel, és vagy hanyagságból, vagy híven maradva elvének, hol a nélkül, hogy magát teljesen compromittálná, lehető előnyöket engedve az ellennek, egy erős csapást intézni Schlick ellen elmulasztotta.

Ha Görgei összes seregével hirtelen Kassának megyén, akkor a Schlick alatti osztrák tábornak lehető visszavonulását elvághatja, és azt Görgei, Klapka és Dembinszky közé szorítja, mely utóbbi Miskolcznál állott. Schlicknek akkor %nagy veszteség nélkül igen nehezen lehetett volna megmenekülni. Görgei három egész nap maradt Eperjesen és csak febr. 10-én vonult be az ő előcsapata már Schlick által üresen hagyott Kassára.

Azon három nap alatt, melyen a magyar hadtest 3 hadosztálya Eperjesen, a 4-ik Kmettyé Kluknón pihent, maradt Schlicknek elég ideje az ő nehéz helyzetéből megszabadulni, melyhez Dembinszky határozatlansága is járult, ki Klapka azon tervébe nem folyt be,

mely szerint egész erővel sebesen üldözőbe kellett volna venni a Tokajból Kassára vissza menő Schlick csapatait, hanem elégelte azt csupán Dessewffy osztályával követetni.

Amint Schlick megtudta, hogy Kassa előtt jelentékenyen hatalmas ellennel áll szemközt, hátulról pedig Klapka és Dembinszky az ő hadtestével leginkább is egyenlő erővel áll, elhátározta magát legsebesebben oldalvást kanyarodni Sepsin és Tornán át, így minden csatázást kikerülve, visszavonulását Tornallya és Rimaszombat felé valósítá és herczeg Windischgratz-el összeköttetését eszközölte.

Parott dandárja minden vonatával 8-ra Tornára küldetett, altábornagy Schultzig e napon még Kassán maradt és parancsot vett 9-re Sepsire elvonni; Schlick még 8-ról 9-re menő éjjel személyesen ment el Fiedler tábornokhoz Enyitzkére, hogy az utána nyomuló Klapka ellen oltalmazza, és minden dandárjainak parancsot adott, február 9-re Sepsiben egyesülni.

Parott dandárja a társzekerekkel 10-kén Szénbe, 11-kén Tornallyára, 12-kén Bátkára ment; a sereg zöme 10-kén pihent, és 11-kén Szénre, 12-én Tornallyára; 13-án újólag meg-

állapodott, hogy a megerőtetett sereget kipi-hentesse; 14-én Parott dandára Keresztúrra, Fiedleré Rima-Szombatba; Deymé és Kriegeré pedig Fügére érkezett.

Dembinszky későn határozván el az osztrák hadtestek útját elvágni, csak 13-án ment Miskolcra; 14-kén Kriegernek épen Tornalyáról elhúzódó utó-dandárját támadta meg haszontalan ágyúzással. Miután átlátta, hogy későn jött, még azon napon ment vissza Putnokra; Schlick pedig szerencsésen megmenekülve, 15-én vonult be Losoncra.

Klapka Dessewffy osztályával szintén febr. 10-kén ment Kassára, Máriássy osztályával Hidas-Németire. Ugyanazon napon veszi azonban Dembinszky parancsát, véle ismét csatlakozni, és ennek következtében Máriássy és Dessewőy osztályait visszavezette Miskolcra, és ott Dembinszkyvel egyesült.

Görgei Schlick üldözésére ugyan 12-kén elküldötte Pillér és Guyon dandárjait; az első el is érte 13-kán Schlick utócsapatát Szénnél; rövid csatározás után azonban a már haszontalan üldözéssel felhagyott.

Altábornagy Ramberg osztálya, Götz dandárja, Jablonokyé 10-én Lőcsén volt; 11-én

Szepesváralyára érkezett; 12-kén átmentek a Branyiskón, és 13-kán Berthodfalvánál rábukantak Görgei főhadiszállásának irodájára. — Götz azzal megelégedett, hogy az a nélkül is már Eperjes felé kihúzódó magyar utócsapatot élénktelenül követte, de Schlick elvonulását és a magyarok egyesülését megtudva, 14-kén ismét Branyiskón át Szepesváralyára vonult. Csak febr. 21-kén, mikor már Kassa a magyarok seregétől rég el volt hagyva, jött Ramberg osztályával ki a Szepességből, Kassára, hol 28-ig maradt.

Görgei február 14-én veszi a kormány rendeletét, mely által az összes magyar hadsereg fölötti főparancsnoksággal Dembinszky bizatik meg; ugyanakkor jött neki Dembinszky parancsa, hogy összes hadosztályaival Miskolczra jöjjen, a felső Tiszánál álló hadtesttel egyesülve, Windischgratz ellen támadólag működni; Görgei eljött, bárha eleinte nem volt hajlandó engedelmeskedni és Ramberg ellen akart fordulni.

Ezen rendelet vétele után saját osztályához egy parancsot bocsátott, melyben ő kimondja, hogy vegyék e megalázást, mely Dembinszky főtabornokká lett kineveztetése által néki jutott, azon egykedvűséggel, mint ő ezt teszi,

mely által az egész haza jólétének enged, — és a honvédelmi bizottmánynak, mind az országgyűlésnek készséggel akarja megint magát alárendelni. — Görgei ezután hadtestét egyesíté Dembinszkyvel, a jobb szárnyat Pillér és Guyon alatt Edelényen át, a balt Aulich és Kmety alatt Forrón át Miskolczra vezette, a honnan a közelebbi napokon Dembinszky a magyar hadsereget, 3 hadtesttel, Görgei, Klapka és Répásyével, a Tarczal-vonalt megszállta, és ott Windischgratztól megtámadtatva, febr. 26- és 27-én a kápolnai csatát vívta.

U t ó j e g y z e t .

E szakaszból látszik e harcban mind a két részről való határozatlanság, épúgy az osztrák főhadvezérnél, ki a legkedvezőbb időpontot elmulasztotta, a magyar kormányt Debreczenből szétverni, és ezáltal minden további ellentállást kettévágni; mint tábornokainál is, kik a Görgei alatt levő ellenséges főhadsereget igen hanyagul üldözték. Ők csak gyengén közeledtek hadtestéhez, nem igyekeztek sehol

sem az ő visszavonulási vonalát, oldalt vagy hátulról elfoglalni; és az által nemcsak lehetővé tették, hogy bántatlanul elillanhasson, hanem rögtön és veszélyesen fenyegetőleg még Schlick háta mögé is jutni. — Mindenütt egyes működést látunk minden összefüggés nélkül az egészre.

Görgei ellenben, a mint az ő elvonulásával a bányavárosokba a magyar kormányt egész fedezetlen hagyta, és minden összeköttetést a Tisza-vonallal feladott, egészen elszigetelve állt a Szepességben, minden oldalról fenyegetve és elzárva. Guyonnak Branyiskó hősi ostromlása megmenti őt e kétségbeesett helyzetből^ és Klapkának Tokajtól való előnyomulása Dembinszkynek Miskolczoni állása által, rögtön a legkedvezőbb helyzetben látja magát, megsza- badulva minden üldözőitől. Mit tesz ő, hogy e kedvező helyzetet fölhasználja? Talán Schlick hadtestét rohanja meg? vagy oldalaslag hozza azt a legnagyobb kényszerűségbe? Ó nem. Ő megáll Eperjesen, és hű maradvá politikájához, az ellent végképen keseríteni nem óhajtja — szépen bánik vele, és annak aranyhidat épít visszavonulásra.

A helyett, hogy hirtelen Kassán termett

volna, három napig időz Eperjesen, Schlicknek időt hagyni az oldalt való elvonulásra. Görgei Klapkától csak 8 mérföldnyire volt, közöttük Schlick! ha rögtön Kassára nyomul, úgy a császári hadtestnek nagyobb részét elvághatja; a másik részét hirtelen üldözve, jobb szárnya (Kmety) által, tetemesen károsíthatja.

Görgei azonban Napóleonnak 1796-iki és 1797-iki olaszországi hadjáratait nehezen tanulmányozta; vagy ha olvasta is, nem tudta használni.

Dembinszky második Fabius Cunctator, de kevesebb eredménynyel mint ez; mindig inga-tag, önmagát soha sem tájékozó, soha nem tudja mit akar, az ellent akkor akarja megragadni, mikor az éppen már elillant.

Teljes elismerést érdemel Schlick és Klapka.

Schlick az ő jólválasztott állásával megveri teljesen Mészárost Kassánál, és habár ő is szétvervén a magyar hadtestet, eléggé erélyesen és sebesen nem üldözi azt egészen megsemmisítendő; még is előhalad Tokajig, és csak az osztrák főhadparancsnok magatartása, mely által nem engedte magát pesti kényelméből ki szakíttatni, hátráltatá Schlicket kassai győzelme

után egyenesen, Debreczenbe menni, hogy magát el ne szigetelje.

Görgeinek Branyiskónál való rögtöni megjelenése után három ellen tábor közé szóritátva, Schlick sebes és helyes tapintattal átlátta helyzetét, és tudja magát rögtöni oldalhuzáfc által Sepsi és Tornallya felé ügyesen kivágni, és Windischgratz-el való összeköttetését eszközölni.

Schlick általában legkitűnőbb egyéniség az osztrák részről a magyar hadjáratban, ő vitézséggel ügyességet és emberiséget egyesite.

Klapka, a magyar hadtest fiatal parancsnoka szintén dicséretet érdemel; ő újjászervezi azon egészen szétvert tábort, melyet ő a kassai ütközet után átvesz; a Tarczal és Tokajnál jól választott állásból védi az annyira fontos tiszai átjárást; és erős állást választ Rakamaznál. A mint ő Görgeinek a Szepességből való kijövetelét megtudja, egyesült erővel akar Schlick ellen rohanni és a legkedvezőbb perczet megragadni a magyar fegyvernek, a fiatal hadseregnek, az első és annyira szükséges babérkoszorút, megnyerni. Dembinszky akadályozza őt ettől, Dembinszky meghiúsítja tervét, midőn csupán egy osztálylyal enged neki előnyomulni.

Klapka mind a mellett szorítja Fiedler oszt. dandárját, Hidas-Németinél ostromolja az égő hidat, beveszi és Szénáig halad előre, itt veszi Görgeinek Eperjesen való megállapodását, és Klapkának minden szép terveit megsemmisülnek.

Ha Dembinszky egyetért Klapka tervével, ha Görgei Schlickre sebesen tör, ez alig kerülheti ki az elzártság veszedelmét.

Asbóth Lajos életrajza.

— Gaál Miklóstól. —

Asbóth Lajos angol családból származott, mely a 17-dik század közepén telepedett meg Magyarországon, s 1679-ben kapa meg a honfiusitást, született 1803-ban Zalamegyében Keszthelyen, hol atyja Asbóth János az első magyar gazdaképző intézetet alapítá. (Georgicon.)

Tanulmányait eleinte Keszthelyen, később a soproni evang. iskolákban kézdé, Haubner superintendens vezetése alatt, s katonai kiképzését a bécsi ingenieur - akadémiában nyerte.

Eleintén a 4-dik dragonyos, később a 3-ik vértés ezredben tiszti állásaiban többnyire mint hadsegéd szolgált, különösen Alberti gróf és Kress báró altábornagy ok oldalán, mint má-

sod százados az utóbbi ezredének tisztii tano-dáit vezette, s mint századbeli főnök a taktiká-ban alapos készülséget tanúsított.

1842-ben lelépett a katonai pályáról s uno-katestvérét, a magas műveltségű Asbóth Fló-rát vette nőül, s Krassómegeyében Lúgoshoz közel eső falusi jószágán elégedett, boldog családii körben élve, a gazdaszatnak szentelé magát.

Az 1848-ik év eseményei visszahívták őt a nyilvános pályára; a helytartó nádor István főherczeg ő Fensége által őrnagygyá, s a bánatii bányászkerület katonai parancsnokává nevez-tetett ki, s az ottani nemzetőrség rendezésében s a bányavárosok későbbii védelmében nagy tevékenységet s tapintatot fejtett ki. A szer-beknek a dunántúli partról történt többszöri megtámadását, valamint Appel tábornok csá-szári csapatait is oly szerencsével verte vissza, hogy azalatt, míg ő volt a bányászkerület pa-rancsnoka, az ellen nem vala ott képes meg-fészkelni magát.

A Moldova mellett augusztus 24-én, Bog-dánnál novemb. 15-én, Resiczán deczemb. 11-én vívott csatákban lett neve ismeretes a magyar-országi hadjáratban. Midőn a magyar kormány

a végett, hogy haderejét fölfelé összpontosítsa, a Bánátból kivonta azt, Asbóth alezredes, a kormány akkori székhelye, — Debreczen katonai parancsnokává neveztetett ki, a város 8000 főnyi védseregét szervezte, s azon különféle zászlóaljok maradványaiból, melyek Moórnál szétveretvén, egész Debreczenig vonultak vissza, új zászlóaljakat alakított, s az akkor Debreczenben uralkodott zavart rendezni igyekezett.

Azonban nemsokára, január 26-án a hadügyéség az Újvárosban lévő tartaléksereg parancsnokságát bízta reá, a Szolnoktól Tokajig terjedő Tiszafolyam védelmezési vonalával és a tiszafüredi főhadi állással. E feladatot szakavatottsággal s érelyességgel oldotta még, miután a nagykunsági és hajdúvárosi nemzetőröket felállítá, s a Tisza hosszában állásonként osztá fel; de a két főpontot, Tokajt és Füredet rendes katonasággal szállotta és erősíté még.

Poroszlónál Schulzig altábornagy egy oda küldött portyázó csapatát visszaverte, s Eger, Miskolcz, Forró és Kassa felé többször küldött ki kisebb csapatokat, fontos sürgönyöket elfogott, s ekképen tartá fen a kormány biztonságát, míg a felvonuló magyar csapatok zöme a Tiszánál minden felől összpontosult.

A magyar hadseregnek márczius hó utolsó napjaiban történt előrenyomulása alkalmával Asbóth ezredes Szolnok- és Czibaknál vön állást, s ez által elfődözte annak Tiszafüreden át történt előrenyomulását. De miután Görgei Nagy-Kátáig nyomult előre, 5000 emberrel & 15 ágyúval a vasúti vonalon ő is Pest felé vonult, a főszereg legszélsőbb balszárnyát képezve.

A 7-éről 8-ik aprilre forduló éjjel a tápióbicskei és isaszegi ütközetek után, a Petrichevich Horváth tábornok alatt hátráló ellent kiszorítá Monorról, az april 11-iki, 16-iki és 19-iki Jelasich bánnal vivott csatákban Aulich - chal egyesülve részt vett Pest alatt a Rákosmezőn, s 22-én reggel vonult be az ország fővárosába.

Buda ostromában nagy tevékenységgel vön részt, a 48-ik zászlóalj élén személyesen ostromlá a várbaástyát május 21-én s jutalmul a magyar érdemrend keresztjét kapta meg s a visszalépett Aulich tábornok helyébe, a 2-ik hadtest parancsnokává neveztetett ki.

Június 1-én Asbóth tábornokká volt kijelölve, habár kineveztetését Görgei visszatartóztatá. A 2-ik hadtesttel ő vonult legelőször a

Vágfolyamhoz az újra megkezdett támadó működések megnyitására, 11-én Guttánál, 13-án Pusztá-Aszódnál hidat veretett a Vágdunán, 14-kén a Csorich altábornagy fővezérsége alatt állott Derschatta-féle osztrák dandárt Vásárutról Szerdahelyre szorítá ki, s 16-án 5 zászlóaljjal a Vág mögé vonult. Itt Zsigárdnál, a túlnyomó erővel bírt ellent megtámadd, s az első rohammal Peredre üzé vissza, s noha a Csallóközből az osztrák sereg részére jött segélyerő, s a felső Vág felé lépcsőzetben felállított császári dandárok által visszanyomatott, még is sikerült neki a Vág fölötti hidverésre rendelt pontra, Negyedre 2 zászlóaljat és egy üteget elhelyezni, s csapataival Aszódra veszteség nélkül visszavonulni.

Ez által az akkor még a Vág balpartján . Tótmegy erén s Mocsonokon állott 3-ik és 1-ső hadtestteli közlekedés helyreállt és június 20-án Asbóth egész hadtestéve], 10 zászlóalj, 2 huszárezred s 45 ágyúval komoly támadás végett ismét a Vág mögé indult, míg Klapka Aszódnál foglalt állást Csorich ellen, és mind a mellett, hogy Görgei a kiadott rendeletek ellenére, (mely szerint a 3-ik hadtestnek a 2-ikkal egyesülve kellett volna támadnia és

annak Negyednél a Vágón átkelve, az ellent oldalban megrohanni,) a 2-ik hadtestet egészen magára hagyta; a két-annyi erővel birt ellent visszanyomta, a Wohlgemuth altábornagy alatt állt császári sereg jobb szárnyát e középpontjától elvágta, s miután az utóbbi az ő balszárnyával Peredre vonult, Asbóth a legmakacsabb védelem daczára rohammal vette be e helységet , mire Wohlgemuth Galantáig ment vissza.

Csak már a győzelem kivívása után szállottak a 3-ik hadtest csapat élei a csatatérre, — de már későn, mert csak ha a 3-ik hadtest szintén hajnalkor oldalban támadja meg az ellent, annak csapatai legnagyobb részének elfogatása kikerülhetlen lett volna, és a második szerencsétlen nap (21-ike) nem következik be_{fc} így azonban Wohlgemuth összeszedte magát az orosz had segélye alatt, mely Nagyszombatból gyors léptekkel nyomult előre, (Panjutin altábornok 16 zászlóaljjal s 40 ágyúval) és másnap Görgeit egészen megverte.

A Vágnáli elkülönített hadműködések általján véve nem álltak összhangzásban, és világos volt, hogy Görgei már akkor, midőn az egyes hadtesteket annyira kitette a veszélynek, er-

kölcsi bátorságát s phisikai erejét gyöngíteni akarta.

A június 20-ki nap után Asbóth a működő sereget elhagyá s Pestre ment, hol a kormányzóval értekezett, s valamint már azelőtt több alkalommal, úgy most is figyelmezteté őt Gorgeinek egészen ferde és ravasz működésére, de hasztalan, midőn Kossuthnak nem volt elég bátorsága a csomót erélylyel szétvágni.

Asbóth utóbb a Szegeden felállítandó tartalékhad parancsnokává neveztetett ki. Már 8 zászlóaljat egészen fölszerelt, midőn a temesvári végkatastroph beállott, s a magyarországi hadjáratnak véget vetett.

Asbóthnál a stratégiai ismeretek gyors taktikai kivittel párosultak; hideg és rendíthetelen bátorsággal vezérelte a csatát s a döntő perczben villámsebességgel állott a rohanó zászlóaljak élére. Alárendeltjeivel emberségesen bánt és szükségéik kielégítésére a legnagyobb gondot viselt, miért is szerették és becsülték katonái. Jelleme komoly, gondolkozó.

A 2-dik kötet tartalma.

	Lap
Az erdélyi hadjárat története	5
Perczel hadi működése.....	55
Bevezetés.....	55
I. Róth elfogatása Ozoránál. Muraközbei vonulás. Letenye, Kottori és Alsó-Dobrova melletti csaták. Friedaui ütközet. Muraköz elhagyása	59
II. Hadműködési állás Lendván és Letenyén. — A főszereghezi elindulás. — Ütközet Móránál és hátrálás Pestre.....	68
III. A tartalékhad visszavonulása Nagy-Kaniszáról Czeglédre	74
Perczel visszavonulása a Tisza mögé; csaták Szolnoknál és Czeglédnél.....	75
Felső magyarországi hadműveletek.....	84
A magyar csapatok első összpontosítása s csatázása Budamérnél.....	85

	Lap
A hadseregnek Mészáros általi újjászerve- zése	91
A tarczali és keresztúri ütközet.....	105
Beniczky portyázó csapata.....	114
A magyar hadsereg visszavonulása a bányavárosokba és zárszó.....	124
Görgei egyesülése Klapkával	139
Utójegyzet.....	146
Asbóth Lajos életrajza	